

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**První Morzinové v českých zemích
K otázce společenské legitimace válečných zbohatlíků**

Helena Milerová

**Bakalářská práce
2008**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Helena MILEROVÁ**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **První Morzinové v českých zemích. K otázce společenské legitimace válečných zbohatlíků**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Posluchačka se pokusí analyzovat životní osudy bratrů Pavla (+1688) a Rudolfa (+1646) Morzinů, kteří přišli do českých zemí během třicetileté války, byli povýšeni do hraběcího stavu a získali zde pozemkový majetek (zejména Vrchlabí). Měla by být zodpovězena otázka, zda se oba Morzinové pokusili zapojit do stavovské společnosti, jaké strategie k tomu využívali a zda se jim jejich nově nabytou společenskou pozici podařilo obhájit. Jejich příběh je možné též porovnat se známými kariérami Matyáše Gallase, Ottavia Piccolominiho, Jana Šporcka, Viléma Lamboye, Waltera Lesliho, bratrů Bredů a dalších vojáků, kteří zakotvili během třicetileté války či krátce po ní v českých zemích a stali se členy stavovské obce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Prameny: SOA, Zamrsk, RA Morzinů, kart. 78-80 (účty); kart. 100 (věci Rudolfovy a jeho pozůstalost); kart. 102 (Pavlova závěť, svatební smlouvy jeho dcer); kart. 103 (personálie Pavlovi - křestní list, svatební smlouva, 1677 zřízení fideikomisu atd.); kart. 104-105 (korespondence Pavlova); kart. 109 (listiny o povýšení Morzinů 1632 svobod. páni, 1636 hrabata, erb...); kart. 127 (rodinný majorátní řád 1688); NA Praha, Stará manipulace; Wunschwitz, Genealogická sbírka Dobřenský.

Literatura: BŮŽEK, Václav - HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - VYBÍRAL, Zdeněk, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha - Litomyšl 2002; BŮŽEK, Václav - MAŤA, Petr, Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des "Absolutismus" (1620-1740), in: Ronald G. ASCH (Hg.), Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600-1789), Köln-Weimar-Wien 2001, s. 287-321; JANÁČEK, Josef, Valdštejn a jeho doba, Praha 1978; JANÁČEK, Josef - POLIŠENSKÝ, Josef - KOČÍ, Josef - ČECHOVÁ, Gabriela a kol. (edd.), Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia, Praha 1971-1981; MAŤA, Petr, Svět české aristokracie 1500-1700, Praha 2004; PREISS, Pavel, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách, Praha-Litomyšl 2003; ROUBÍK, František - LÍVA, Václav a kol. (edd.), Regesta fondu militare Archivu Ministerstva vnitra RČS v Praze I-VIII, Praha 1937-1957; SKŘIVÁNEK, Milan, Horní podnikání Morzinů ve svatém Petru, SPVA 2, 1972, s. 33-104; VALENTA, Aleš, K finančním poměrům vrchlabských Morzinů v 18. století, VSH 12, 2005, s. 129-140; VLČEK, Pavel, Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jsem k tomu pouze prameny a literaturu, které jsou vyjmenovány v seznamu pramenů a literatury.

V Pardubicích dne 30. 6. 2008

Milerová

Souhrn

Bakalářská práce sleduje příchod nové šlechtické rodiny (rodu) do českých zemí ve 30. letech 17. století. Díky službě v císařské armádě získal Rudolf z Morzinu v Čechách panství Vrchlabí a titul říšského hraběte. Po Rudolfově smrti zdědil rodinný majetek jeho bratr Pavel z Morzinu, který k Vrchlabí přikoupil další panství. Oba bratři i Pavlovi děti se snažili začlenit do české stavovské obce díky rodinnému spříznění s dalšími českými šlechtickými rody.

Klíčová slova: 17. století, Křinec, Morzinové, šlechta, vojenská kariéra, Vrchlabí

Summary

The bachelor work analyses settling of a new noble family to the Czech lands in the 1630s. Rudolf of Morzin got estate Vrchlabí and was ennobled service in imperial army. His brother Pavel of Morzin inherited family possession after Rudolf's death and he bought some othes estates. Both brothers and Pavel's children wanted to incorporate into Bohemian estate society by the help of affiliation on the other Czech noble families.

Key words: 17th century, Křinec, Morzin, nobility, military career, Vrchlabí

Obsah:

I. Vymezení cílů bakalářské práce	s. 1
II. Genealogie rodu Morzinů	s. 4
II. 1. Rodový erb	s. 8
III. Vojenská kariéra obou bratrů	s. 9
III. 1. Důstojníci habsburské armády	s. 9
III. 2. Služba Rudolfa Morzina v habsburské armádě (1631-1639)	s. 10
IV. Majetkové poměry rodu z Morzinu	s. 16
IV. 1. Vzrůst morzinského pozemkového majetku mezi lety 1632 až 1688	s. 16
IV. 2. Vrchlabské panství v době, kdy patřilo Rudolfu (1635 – 1646) a Pavlovi (1646 – 1688) z Morzinu	s. 19
IV. 2. 1. Stav panství k roku 1654	s. 21
IV. 2. 2. Stav panství k roku 1676	s. 25
IV. 2. 3. Hornictví a hutnictví	s. 26
IV. 3. Kuncberské panství s městem Křincem (1651 – 1654)	s. 28
IV. 4. Stav panství Lomnice k roku 1654 a porovnání s ostatními fideikomisními panstvími mezi lety 1660 – 1675	s. 31
IV. 5. Stavební činnost bratrů Rudolfa a Pavla z Morzinu	s. 35
V. Společenský vzestup rodu Morzinů	s. 38
V. 1. Získání nových titulů	s. 38
V. 2. Rodinné a sňatkové vazby v prvních dvou generacích rodu z Morzinu v českých zemích	s. 39
V. 2. 1. Životní cyklus ve šlechtické rodině v raném novověku	s. 39
V. 2. 2. Spříznění Rudolfa a Pavla z Morzinu s rodinnou Hrzánů z Harasova	s. 43
V. 2. 3. Rodina Pavla z Morzinu	s. 44
V. 2. 4. Pavlův dvůr na Kuncberském panství	s. 51
VI. Závěr	s. 53
VII. Zusammenfassung	s. 54
VIII. Soupis pramenů a literatury	s. 56

I. Vymezení cílů bakalářské práce

Ve své práci se věnuji životní dráze dvou šlechticů, bratrů Rudolfa (zemř. 1646) a Pavla (zemř. 1688) z Morzinu, pocházejících z rakousko-italského pomezí. Díky své službě v císařské armádě získal Rudolf v Čechách panství Vrchlabí a pro sebe a bratra Pavla dosáhl povýšení šlechtické hodnosti až do hraběcího stavu. V důsledku Rudolfovy bezdětnosti, zdědil a dále zvětšoval rodinný majetek Pavel, který měl na rozdíl od svého bratra dvanáct dětí. Zajímám se zejména o otázku začlenění nově přistěhovaného rodu do, pro něj nového, prostředí české stavovské společnosti. Snažím se zjistit, jak dokázali zužitkovat poměrně rychlý kariérní a společenský vzestup z nezámožné rytířské rodiny na rodinu hraběcí. Zda a jakým způsobem si udrželi své postavení v následujících letech. Jak se starali o nově získané panství Vrchlabí, či jak se v nové zemi přizpůsobil rodinný život.

Rychlý společenský vzestup nebyl v období třicetileté války v českých zemích neobvyklý. Mnoho generálů a plukovníků získalo ve 20. a 30. letech 17. století od císaře místo žoldu pozemkový majetek. Ne každý rod si však takto získané bohatství dokázal udržet. Každá nová generace musela neustále obnovovat své sociální postavení pomocí udržování zděděného majetku či správného životního stylu, který byl jedním ze znaků šlechty.

Základním okruhem literatury k mé práci je ta, která se obecně zabývá tématem šlechty v 17. století. Především monografie *Věk urozených*¹, věnující se české šlechtě pouze do začátku třicetileté války s jen ojedinělými přesahy a *Svět české aristokracie*² Petra Matě, která má naopak chronologický rozsah dvou set let, do konce 17. století. Zatímco Matě se zabývá zejména kariérou a veřejným životem aristokracie, včetně reprezentace, je ve *Věku urozených* věnována větší pozornost každodennímu životu šlechticovi rodiny.

Představu o vojenské službě za třicetileté války čerpám opět z monografie Petra Matě, *Vojenských dějin Československa*³ a cenným je pro mne též srovnání se strukturou bavorského vojska za třicetileté války.⁴ Ke konkrétním osudům Rudolfa z Morzinu lze najít informace v monografiích Josefa Janáčka⁵ nebo v monografii Jaroslava Forbelského o

¹ Václav BŮŽEK - Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL - Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha - Litomyšl 2002.

² MATĚ, Petr. 2004. *Svět české aristokracie 1500-1700*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-312-6.

³ BROFT, Miroslav et al. 1986. *Vojenské dějiny Československa díl 2. (1526-1918)*. Praha, 1986.

⁴ KAPSER, Cordula. 1997. *Die bayerische Kriegsorganisation in der zweiten Hälfte des Dreißigjährigen Krieges 1635-1648/49*. Münster, 1997. ISBN 3-402-05676-3.

⁵ JANÁČEK, 1970. Josef. *Valdštejnova smrt*. Praha, 1970, JANÁČEK, 1970. Josef. *Valdštejn a jeho doba. 2. vydání*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-17-1.

generálu Baltasaru Marradasovi.⁶ O bojích za třicetileté války z pohledu „druhé strany“ píše Peter Englund⁷. Z edic *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*⁸ a *Regesta fondu militare Archivu Ministerstva vnitra RČS v Praze*⁹ lze získat částečné zprávy o Rudolfově působení v císařské armádě, které je však třeba vždy porovnat s dostupnou literaturou.

Je-li literatura mapující období třicetileté války z hlediska šlechty věnující se vojenské kariéře ojedinělá, pak se přímo o rodu Morzinů z literatury nedozvíme téměř nic. Výjimku představují příspěvky k hospodářské situaci na Vrchlabském panství po třicetileté válce. Lze je najít ve studiích *K finančním poměrům vrchlabských Morzinů v 18. století*¹⁰ a *Horní podnikání Morzinů ve svatém Petru*¹¹. Stav jednotlivých morzinských panství na začátku 50. let mapují edice berní ruly a soupisu poddaných.¹² Alespoň nejzákladnější genealogické informace lze najít v encyklopediích a reprezentativní stavební činnost mapují monografie o hradech a zámcích.

Vzhledem k malému množství literatury budu vycházet především z pramenů, zejména z těch, které se nachází v rodinném archivu Morzinů uloženém v oblastním archivu v Zámrsku.¹³ V tomto fondu jsou informace ke všem kapitolám mé práce. K fondu existuje inventář¹⁴ z 50. let, který obsahuje i stručné dějiny rodu. Bohužel v popisu jednotlivých inventárních čísel jsou četné nesrovnalosti.¹⁵ V rodinném archivu Černínů-Morzinů jsou

⁶ FORBELSKÝ, Jaroslav. 2006. *Španěle, Říše a Čechy v 16. a 17. století: Osudy generála Baltasara Marradase*. Praha 2006. ISBN 80-7021-812-6.

⁷ ENGLUND, Peter. 2000. *Nepokojná léta: Historie třicetileté války*. Praha, 2000. ISBN 80-7106-355-X.

⁸ Josef JANÁČEK – Josef POLIŠENSKÝ - Josef KOČÍ - Gabriela ČECHOVÁ a kol. (edd.), *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*, Praha 1971-1981.

⁹ František ROUBÍK - Václav LÍVA a kol. (edd.), *Regesta fondu militare Archivu Ministerstva vnitra RČS v Praze I-VIII*, Praha 1937-1957.

¹⁰ Aleš VALENTA, *K finančním poměrům vrchlabských Morzinů v 18. století*, VSH 12, 2005, s. 129-140.

¹¹ Milan SKŘIVÁNEK, *Horní podnikání Morzinů ve svatém Petru*, SPVA 2, 1972, s. 33-104.

¹² ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. 2002. *Berní rula sv. 24: Kraj Plzeňský (2. díl)*. Praha, 2002. ISBN 80-85475-88-X; ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. 2003. *Berní rula sv. 25: Kraj Plzeňský (3. díl)*. Praha, 2003. ISBN 80-86712-04-4; DOSKOČIL, Karel. 1953. *Berní rula 2: Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*. Praha, 1953; CHALUPA, Aleš et al. 2001 *Berní rula 8-9: Kraj Boleslavský*. Praha, 2001. ISBN 80-85475-79-0; MATUŠÍKOVÁ, L. - KUKÁNOVÁ, Z. - ZAHRADNÍKOVÁ, M. 2000. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko 4. díl*. Praha, 2000. ISBN 80-85475-63-4; PAZDEROVÁ, Alena. 1994. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Boleslavsko I. díl*. Praha, 1994. ISBN 80-85475-14-6; PEŠÁK, Václav. 1954. *Berní rula 13. Kraj Hradecký II*. Praha, 1954.

¹³ Státní oblastní archiv Zámrsk, Rodinný archiv Černínů - Morzinů Vrchlábí.

¹⁴ E. BOUZA - M. OŠTĀDALOVÁ - J. SAMEK - V. UHLÍŘOVÁ, Rodový archiv Morzinů Vrchlábí 1533-1943. 1957.

¹⁵ Mimo jiné popis k inv. č. 138 (Státní oblastní archiv Zámrsk, Rodinný archiv Černínů - Morzinů Vrchlábí, kart. 102, inv. č. 138) obsahující dokumenty o vstupu Pavlových dcer do kláštera je popsáno jako svatební smlouvy těchto dcer. Dále u popisu k inv. č. 140 ((Státní oblastní archiv Zámrsk, Rodinný archiv Černínů - Morzinů Vrchlábí, kart. 103, inv. č. 140) byly zaměněny ženská jména Jeronýma a Terentia za mužská Jeroným a Terentius.

prameny především k Rudolfově vojenské kariéře, ale i Pavlovým rodinným poměrům.¹⁶

K sestavení rodové genealogie čerpám informace mimo encyklopedická hesla také v genealogických sbírkách Dobřenský,¹⁷ která obsahuje pouze nákres rozrodu, a Wunschwitz.¹⁸ Zde je několik různých rodokmenů a další materiály týkající se Morzinů a s nimi spřízněných rodů.

¹⁶ SOA Zámorsk, RA Černínů-Morzinů, kart. 100, 102, 103, 109, 123.

¹⁷ Národní archiv Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, kart.671.

¹⁸ Národní archiv Praha, Sbírká genealogicko-heraldická Wunschwitzova, kart.771.

II. Genealogie rodu Morzinů¹⁹

Morzinové pochází z Furlandska. Za prvního doloženého předka je pokládán Anselm rytíř z Mohru, který žil v první polovině šestnáctého století a za statečnou obranu města Štýrského Hradce proti tureckým útokům byl roku 1532 jmenován do hodnosti vrchního polního strážmistra („Ober-Feldwachtmeister“) a byl mu vylepšen erb. Tehdy bylo také změněno jeho jméno na „z Morzinu“ („von Morzin“).

Dalšími významnými členy rodu byli čtyři synové jeho pravnuka Blažeje z Morzinu a jeho manželky Jeronýmy Altany ze Salwarol. Všichni čtyři bratři se věnovali vojenské kariéře. Bratři Laelius a Marius bojovali ve službách španělských Habsburků, kde se proslavili svou udatností a oba našli smrt na bojišti.

Rudolf se ve službě císaři Ferdinandu II. účastnil třicetileté války, v níž se nejenom proslavil, ale zejména dosáhl pro sebe a bratra Pavla povýšení šlechtické hodnosti a získal v Čechách panství Vrchlabí. Když r. 1646 zemřel bezdětný, zdědil jeho majetek bratr Pavel (asi 1615-1688), který zděděný majetek rozšířil o další panství a z některých zřídil fideikomis.²⁰ Po jeho smrti byl majetek rozdělen mezi jeho čtyři syny - Jana Rudolfa, Františka Mikuláše, Ferdinanda Matyáše a Pavla Tomáše, kteří jednotlivé statky vzájemně prodávali a kupovali mezi sebou. V této generaci se rod rozdělil na dvě větve.

Starší větev představovali potomci Jana Rudolfa z Morzinu (1641-1702) a jeho manželky Evy Konstantiny rozené Vratislavové z Mitrovic. Nejprve fideikomisní statky po otci zdědil Maxmilián z Morzinu (zemř. 1706), ale protože zemřel bez mužského dědice, přešlo vlastnictví majetku na jeho mladšího bratra Václava. Jakožto mladší syn nastoupil Václav z Morzinu (1676–1737) vojenskou kariéru, kdy pod Evženem Savojským bojoval proti Turkům. Bratrova smrt z něho však učinila zámožného šlechtice, který bohatě podporoval stavební činnost na svých statcích²¹ a také se věnoval hudebnímu mecenátu. Tyto kulturní počiny se neobešly bez půjček, a tudíž zadlužení majetku. V roce 1708 povolil císař Morzinovi zadlužit majorátní panství Vrchlabí částkou 30 tis. zl. Zadlužení majetku a

¹⁹ *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.

²⁰ Panství Vrchlabí, Kuncberk, Lomnice a Čistá. Dále kapitola IV. Majetkové poměry.

²¹ Nepochybně největším dílem byl augustiniánský klášter ve Vrchlabí dokončený teprve v roce 1725. Také nechal barokně přestavět zámek v Lomnici nad Popelkou (SEDLÁČEK 1995: 223 - 227; ŠIMEK 1989: 285 – 286; VLČEK 1999: 356.), zámek v Kounicích poblíž Nymburka a pravděpodobně také podnítil přestavbu zámku v Novém Ronově. Také nechal přestavět pražský morzinský palác v dnešní Nerudově ulici J. Santinim v letech 1713-1714, do jehož průčelí vytesal F. M. Brokoff sochy dvou Maurů, připomínající znak Morzinů.

nesplacené pohledávky věřitelů se plně projevily za jeho dědiců.

Když se jeho vnuk František Xaver z Morzinu (1734-1791) koncem 50. let 18. století ujal správy svých panství, byl, v důsledku špatného finančního hospodaření svých předků, ale i vlastního, nucen v příštích třiceti letech většinou jen přihlížet rozhodování dosazených administrativních správců, většinou svých příbuzných. Jedním ze sekvestrátorů byl i jeho příbuzný hrabě Rudolf Ferdinand Desider z Morzinu (1752-1817), patrně proto, že byl určen za dědice Xaverova majetku.²² Smrtí Františka Xavera z Morzinu (r. 1791) vymřela starší větev, potomci Jana Rudolfa, a jejich majetek přešel na Rudolfa Ferdinanda z Morzinu (1752-1817) z mladší větve.²³

Mladší větev představovali potomci Pavlova mladšího syna Ferdinanda Matyáše (zemř. 1725), hejtmana plzeňského kraje. Jeho vnuk Karel Josef (1717-1783) měl 13 dětí, z nichž se devět synů dožilo dospělosti a většina z nich sloužila v císařském vojsku. Nejstarší syn Karla Josefa Rudolf Ferdinand (1752-1817) dědil r. 1791 po Františku Xaverovi (1734-1791), ze starší větve Morzinů. Rudolf Ferdinand se snažil zbavit zděděného problematického majetku, postupně rozprodával zadlužená panství. V roce 1796 prodal nejprve panství Ronov, Kuncberk a Dobrovany baronu Wimmerovi a později panství Lomnici a Čistou Ignáci Falgemu. V držení Rudolfa Ferdinanda zůstalo pouze panství Vrchlabí.²⁴ Byl radou zemského soudu a měl dva syny. Starší syn Rudolf (1801-1881) zdědil po otci Vrchlabí, stal se c. k. komisařem, tajným radou a přisedicím panské sněmovny. Z manželství s Filipinou hraběnkou Sweerts (zemř. 1834) se narodila jediná dcera Aloisie (* 1832), dědička Vrchlabí, Maršova a Benešova, která se r. 1853 vdala za Heřmana hraběte Černína z Chuděnic. Jejich potomkům patřilo panství Vrchlabí a později též krkonošské panství Maršov. Posledním vlastníkem morzinského majetku v Čechách byl Jaromír Černín-Morzin, kterému byl v roce 1945 konfiskován majetek kvůli jeho německé národnosti a podporování nacismu.²⁵

(LEDVINKA – MRÁZ – VLNAS 2000: 202 – 206).

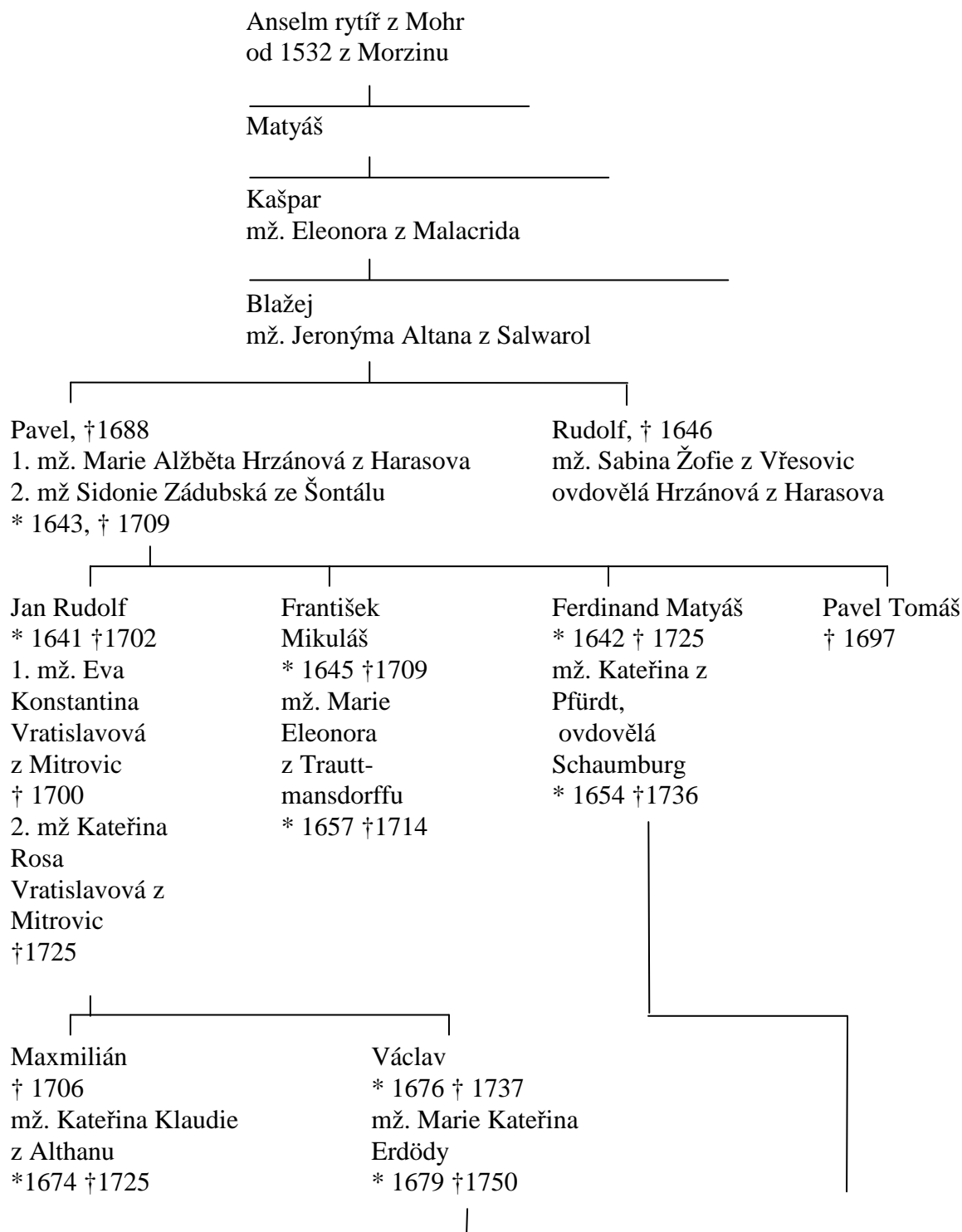
²² VALENTA 2005: 129 – 140.

²³ Pravnuk Ferdinanda Matyáše z Morzinu.

²⁴ VALENTA 2005: 129 – 140.

²⁵ BOUZA, E. et al. 1957: IV.

Rodokmen č. 1: Rozrod hlavních linií rodu Morzinů od roku 1532-1853²⁶

²⁶ *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.

Karel Josef
mž. Marie Renata z Trauttmansdorffu
* 1707 †1777

František Xaver
*1735 †1791
mž. Filipína hraběnka Weissenwolf

Ferdinand Maxmilián
* 1693 † 1763
1. mž. Anna Kateřina
Novohradská z Kolovrat
* 1697 †1736
2. mž. Ludovika Lažanská
z Bukové
†1778

Karel Josef František
* 1717 † 1783
mž. Vilemína Rajská z Dubnic
* 1730 †1774

Rudolf Ferdinand Desider
* 1752 † 1817
mž. Josefa Terezie Hohenwart
* 1772 † 1846

Rudolf
* 1834 † 1881
mž. Filipína Sweerts-Špork
* 1808, †1834

Aloisie
* 1832 † 1853
mž. Heřman Černín z Chudenic
† 1892

II. 1. Rodový erb

Erb Rudolfa a Pavla z Morzinu má čtvrcený štít se středním štítkem, který zobrazuje v zlatém štítě černého zlatě korunovaného císařského orla. V 1. a 4. poli štítu je v stříbrném poli dopředu obrácený zlatě korunovaný mouřenín, zobrazený až po pás, se zlatými náušnicemi a zlatým náhrdelníkem. V 2. a 3. poli štítu je na červeném poli stříbrná, černě vyspárovaná ozubená zeď. Na štítě spočívají tři korunované turnajské přilby. Na koruně pravé přilby je trup mouřenína (jako v 1. a 4. poli štítu) mezi červeno-stříbrně čtvrcenými křídly se změněnými tinkturami. Na koruně střední přilby je obraz orla jako v prostředním štítku. Na koruně levé helmy je (dvojitá) zlatá lilie mezi modro-zlatě čtvrcenými býčími rohy se změněnými tinkturami. Napravo se nachází přikryvadlo modro-zlaté a nalevo červeno-stříbrné.²⁷

Původním rodovým znakem byl pouze mouřenín. Ale roku 1532 byl Anselmu z Mohr znak vylepšen. Za statečnou obranu města Štýrského Hradce proti tureckým útokům mu do znaku byla přidána stříbrná zeď a štít byl rozčtvrcen, přičemž znamení v 1. a 4. poli a v 2. a 3. poli byla totožná. V souvislosti se změnou znaku se změnilo i jeho jméno na „z Morzinu“.²⁸ (Podle německých slov Mohr a Zinne.)²⁹ Další vylepšení, štítek s císařským orlem, získal Rudolf z Morzinu v roce 1636.³⁰ V pozdějších vyobrazeních se objevuje stejný štít, ale pouze s jednou helmou a na ní mouřenín mezi červeno-stříbrně čtvrcenými křídly a s červeno-stříbrným přikryvadlem.³¹

²⁷ BUBEN 2003 14-35, 77-79, 221-224, 384-385, 385-390; SEDLÁČEK 1997: 536; WURZBACH 1868: 11-12.

²⁸ WURZBACH 1868: 11-12.

²⁹ SEDLÁČEK 1997: s. 536, ŠIMEK 1989: příloha za s. 600.

³⁰ MYSLIVEČEK 2006: 49.

³¹ MYSLIVEČEK 2006: 49; ŠIMEK 1989: příloha za s. 600.

III. Vojenská kariéra Rudolfa a Pavla

III. 1. Důstojníci habsburské armády

Základními typy armády na začátku 17. století byly zemská hotovost a žoldněřské vojsko. Zemskou hotovost organizovali a financovali stavové konkrétní země. Zemská hotovost se sestavovala na přání panovníka. V čele stála významná osobnost, která nemusela mít vojenské zkušenosti, ale od níž se očekával velký společenský vliv, který měl příznivě působit na účast ostatních šlechticů. Zemská hotovost se však scházela pomalu a na rozdíl od žoldněřského vojska nebyla tolik efektivní. Proto se stále více prosazoval druhý typ – žoldněřská armáda.³²

Žoldněřské vojsko bylo najímáno na určitou dobu, většinou na polovinu roku, neboť vojenské akce začaly na jaře a končily před zimou. Základní jednotkou armády byl pluk, v jehož čele stál plukovník. Plukovník sestavoval pluk pouze na omezenou dobu, na kterou mu panovník vydal plukovníký dekret. Smlouva se uzavírala vždy znovu před začátkem bojových akcí. Plukovník si pak najímal žoldněře do svých pluků, zodpovídal za svůj pluk, jenž byl částečně jeho vlastnictvím, vyplácel vojákům žold, který mu pak proplatil panovník a vybíral si sám nižší důstojníky. Vojákům bylo třeba nejen platit pravidelný žold, ale také je vyzbrojit, vycvičit, šatit, krmit a ubytovat, čímž se pravidelně placené vojsko stalo pro stát velmi nákladným.³³

Hlavním nepřítelem středoevropských Habsburků byla od 16. století osmanská říše. Stálá armáda se na hranici s osmanskou říší nevytvořila, přestože při bojích trvajících několik let nebyly vždy všechny pluky přes zimu rozpuštěny. Naopak za třicetileté války přestávaly být pluky rozpouštěny a místo toho se kvartýrovalo v zimních leženích. Za třicetileté války vzrostla armáda několikanásobně.³⁴

V armádě sloužily snad všechny sociální vrstvy. Mezi řadovými vojáky byli mnozí z okrajových částí společnosti a naopak většina plukovníků a vyšších velitelů byla šlechtického původu, zejména u kavalerie. Pro syny z bohatých rodin nebyla kariéra v armádě lákavá, neboť nezaručovala trvalou možnost zaměstnání a navíc zde bylo riziko ztráty

³² MAŤA 2004: 444, 450-452.

³³ BROFT et al. 1986: 34-35; MAŤA 2004: 443.

³⁴ BROFT et al. 1986: 20-52; MAŤA 2004: 444, 445, 447.

života.³⁵

Protože válečné konflikty trvaly jen omezenou dobu, neexistoval trvalý zaměstnavatel, u kterého by byla možnost stálého postupu. To se však změnilo s třicetiletou válkou. Vojenské akce trvaly několik let za sebou, takže bylo možné pomýšlet na kariérní postup, dokonce se začala zohledňovat délka služby. Mnozí důstojníci prožili závratný kariérní a s ním spojený sociální vzestup. Přestože se služba v armádě uzavírala příchodu civilistů, kteří neměli s bojovými akcemi zkušenosti, opačný proces byl možný. Důstojníci císařské armády se velmi často přes válečnou radu dostali k administrativní či dvorské funkci.³⁶

Důstojníci habsburské armády pocházeli v 16 a 17. století zejména z těch oblastí, které spadaly do sféry habsburského vlivu (říše, Itálie a Španělské Nizozemí). Za třicetileté války se pak tato oblast rozšířila téměř na celou Evropu. Služba v císařské armádě byla často pro šlechtice východiskem ze špatné sociální situace, neboť si díky ní mohl zvýšit svůj sociální statut. V důsledku polosoukromého charakteru žoldnéřského válečnictví procházely rukama velitelů obrovské finanční částky, jejichž část si často nechávali pro sebe. Ale naopak vojenští velitelé museli občas zakládat žoldnéře ze svého, neboť očekávali, že se jim vložená investice bohatě vrátí.³⁷

Mezi českými šlechtici byla vojenská kariéra přitažlivá zejména pro méně majetné. Díky tomu, že v Čechách dlouho přetrvával zvyk dělit majetek mezi všechny mužské potomky (fideikomisy se v Čechách prosadily teprve později), nebyla dlouho vojenská kariéra pro druhorozené syny ze zámožných rodů přitažlivá. Služba v císařské armádě nenabízela takovou prestiž, nebo možnost zvýšení sociálního kreditu či majetku jako kariéra v zemských či dokonce dvorských úřadech. Výjimečným obdobím však byla dvacátá a třicátá léta 17. století, kdy císař v důsledku neustálého nedostatku peněz v hotovosti vyplácel velitele svého vojska lacinou půdou místo dlužného žoldu. A to zejména při dělení majetku zabaveného Albrechtovi z Valdštejna. Po skončení třicetileté války byla situace obdobná jako před ní a vojenská kariéra znamenala opět pouze omezené společenské polepšení.³⁸

III. 2. Služba Rudolfa Morzina v habsburské armádě (1631-1639)

Do služeb císaře Ferdinanda II., v nichž se účastnil třicetileté války, vstoupil Rudolf

³⁵ KAPSER 1997: 60-62; MAŤA 2004: 449, 460.

³⁶ MAŤA 2004: 448, 453, 456-457.

³⁷ MAŤA 2004: 458-459.

³⁸ MAŤA 2004: 461,463.

Morzin v roce 1631. Již předtím však bojoval ve vojsku polského krále Zikmunda III. proti Rusům.³⁹ Jeho kariéra v císařské armádě začala v hodnosti plukovníka. V červenci 1631 mu císař Ferdinand II. vydal plukovníký patent, podle něhož měl Rudolf postavit pluk o síle šesti kompanií, každou o stu jezdců arkebuzírů. Ke konci roku získal patent, s nímž se stal plukovníkem nad tisícem jezdců. Díky vojenským úspěchům získal v říjnu 1633 první generálskou hodnost, generál polní strážmistr (General-Feld-Wachtmeister), nad jízdou a pěchotou. O tři roky později se stal generálem polním zbrojmistrem (General-Feldzeugmeister). Vrcholem jeho kariéry se stalo jmenování polním maršálkem saského vojska v roce 1638.⁴⁰

Na rozdíl od svého staršího bratra se Pavel v armádě příliš neuplatnil. Dlouhou dobu byl jen poručíkem u jeho pluku. Obdobně také v bavorské armádě obsazovali v pluku nižší důstojnické posty mladší bratři, švagři nebo jiní plukovníkovi příbuzní. Na jaře roku 1645 sloužil Pavel jako velitel kompanie pěšího pluku, která byla v té době ubytována v Hradeckém kraji.⁴¹

Rudolfova kariéra v císařských službách začala v roce 1631, kdy se stal velitelem města Neubrandenburg, které však neubráníl před vojsky švédského krále Gustava Adolfa. V září téhož roku se účastnil bitvy u Breitenfeldu. V druhé polovině roku, během saské okupace Čech, sloužil pod maršálkem Tiefenbachem, ale jeho regiment byl jedním ze dvou, které si generál Baltasar Marradas (velitel v Čechách) vyžádal na posílení svého postavení v západních Čechách. Maršálek Tiefenbach žádal navrácení svých dvou regimentů již v listopadu.⁴² Ale na začátku prosince se k němu vracela pouze chorvatská jízda, zatímco Morzinův regiment byl vyslán na Plzeň vstříc Rudolfu Colloredovi, který táhl z říše.

Cestou se Morzin zdržel u strženého zvíkovského mostu a také tím, že zajal „*Jirího Strojetickeho s hofmistrem, trubače Jana Jindřicha Strojetickeho a lokaje pana ze Švamberka, kteří nesli z Prahy od nepřitele pánům v Plzeňském kraji asi 20 poukázek na ochranné*

³⁹ Není-li uvedeno jinak, je tato kapitola zpracována podle: *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108-113; ZEDLER 1739: 1892-1894.

⁴⁰ SOA Zámorsk, RA Černínů - Morzínů Vrchlabí, kart. 100, inv. č. 127, fol. 89-90, Plukovníký patent z 19. července 1631; fol. 91-94, Plukovníký patent z 1. listopadu 1631; fol. 108, patent generálské hodnosti polní strážmistr z 19. října 1633; patent generálské hodnosti polní zbrojmistr 13. května 1636; fol. 128, Udělení hodnosti saského maršálka.

⁴¹ KAPSER 1997: 82-84; LÍVA et al (ed.) 1955; SOA zámorsk, RA Morzín-Černínů, kart 109, inv. č. 173. Udělení titulu svobodných pánů Rudolfovi a Pavlovi z Morzínů z 10. května 1632; SOA Zámorsk, RA Morzín-Černínů, kart 109, inv. č. 172. Udělení hraběcího titulu Rudolfovi a Pavlovi z Morzínů z 18. srpna 1636.

⁴² FORBELSKÝ 2006: 500.

listy.⁴³ Když Morzin nakonec dorazil do Plzně, byl Strojeticcký na Marradasův rozkaz poslán do Českých Budějovic, kde ho měli vyslechnout místodržící. Morzinův regiment i nadále zůstával v Plzeňském kraji, kde si na jeho vysoké nároky na zajištění vojska stěžovali krajští hejtmani a komisaři. Vadily jim nejen přemrštěné požadavky v kraji, který zároveň musel vydržovat císařská vojska táhnoucí z říše do Čech, ale navíc jeho vojáci v kraji plenili. Naopak Morzin hlásil Marradasovi úspěšné rozprášení vojáků naverbovaných nepřítelem v okolí Chebu a Lokte (okolo 12. prosince).⁴⁴

V dalších letech bojoval Rudolf Morzin se svým jezdeckým plukem bojoval pod císařským generalissimem Albrechtem z Valdštejna. V roce 1632 ve vítězné bitvě u Fürthu poblíž Norimberka, a v bitvě u Lützen. V roce 1633 se účastnil Valdštejnova tažení do Slezska, nalézal se v táboře u Svídnice a bojoval v bitvě u Stínavy, kde pomohl obklíčit hraběte Thurna a plukovníka Diwala.

Na sklonku roku 1633 táhl s Valdštejnem do Bavorska. Po několika dnech pobytu císařské armády ve městě Fürth u česko-bavorských hranic přerušil Valdštejn toto tažení a vrátil se zpět do Čech. Zatímco se Valdštejn se svými lidmi ubytoval v Plzni, pobýval Morzin, alespoň po nějakou dobu, na Červeném Hrádku poblíž Chomutova, panství své manželky hraběnky Sabiny Žofie z Vřesovic ovdovělé Hrzánové z Harasova a hlídal česko-bavorské hranice před nepřítelem.⁴⁵

Ale i on se 11. ledna účastnil schůzky Valdštejnových vyšších důstojníků v Plzni, které sem Valdštejn pozval. Morzin následujícího dne (12. ledna) podepsal přísahu věrnosti Valdštejnovi. (Jeho podpis je i na druhé přísaze z 20. února.)⁴⁶ 13. ledna byl ovšem Morzin mezi důstojníky, kterým se podle vlastních slov⁴⁷ Piccolomini svěřil se svým podezřením o Valdštejnově zradě a kteří Piccolominiho ujistili o své věrnosti císaři. Za takto prokázanou věrnost slíbil císař Morzinovi odměnu ve výši 100 000 zlatých. Místo ní však nakonec získal panství Vrchlabí.⁴⁸

V březnu a dubnu 1634 se Morzin pohyboval v západních Čechách podél Ohře a v Horní Falci.⁴⁹ Během třetího švédského obléhání města Kronachu (13. - 22. března 1634) se nacházel v jeho blízkosti. Švédská armáda pod vedením vévody Bernarda Výmarského

⁴³ LÍVA. 1953: 282

⁴⁴ LÍVA. 1953: 282, 284, 285; FORBELSKÝ 2006: 501.

⁴⁵ JANÁČEK 1970:190 - 195 LÍVA 1953: 311-312.

⁴⁶ ENGERISSER 2004: 253; JANÁČEK 1970: 233 – 238, 283 - 288. PEKAŘ 1934: 335, 336.

⁴⁷ KRISTEN – PEKAŘ 1934: 95.

⁴⁸ NA Praha, Desky zemské, sign. DZV 145, fol. J 25; BÍLEK 1883: 785; SEDLÁČEK 1995: 232.

⁴⁹ JANÁČEK 1977: 260, 263, 268.

odtáhla od Kronachu 22. března a odebrala se směrem na jih do Coburgu, kde vojsko 14 dní tábořilo. Vévoda Výmarský zanechal obléhání i přesto, že mu ze strany císařské armády nehrozilo velké nebezpečí. Neboť Morzin, podle vlastního dopisu z 8. dubna, považoval případnou osvobozovací akci, vzhledem k slabé početní síle svého vojska, ne více než 5 tisíc mužů, a hrozícím velkým ztrátám, za bezúčelnou a vyčkával na další rozkazy.⁵⁰ A zatímco městu aktivně příliš nepomohl, zmiňují se kroniky z této doby o plnění části jeho oddílů v okolním kraji. Morzinovy oddíly vydrancovaly města Bad Steben, Helmbrechts a Naila a vyplenily kraj v okolí měst Weißenstadt, Münchberg a Helmbrechts. Město Lichtenberg u Bad Steben bylo zcela spáleno včetně kostela a teprve před pěti lety nově postaveným zámkem.⁵¹

Během dubna sledoval Morzin i nadále pohyb vojsk vévody Výmarského a saského polního maršála Jana Jiřího Arnima v Německu. Během května a června zajišťoval ochranu hranic v severních Čechách.⁵² V druhé polovině roku bojoval opět v Horní Falci a Bavorsku proti Švédům. Účastnil se dobytí Řezna a měl značný podíl na vítězství císařské armády nad švédskou u Nördlingenu v září téhož roku. Císař mu poté poslal dopis, v němž mu písemně poděkoval za jeho vyznamenání se v bitvě. *„Ab Euern bey dem Jüngst fürgangenen Haupttreffen zu Nördlingen erzeugten Heroischen Valor und dapfrigkeit, habe ich absonderlich vrsach vnd anlaß genohmben, euch durch dieses gnedigstes danckhschreiben meiner erkhentlichen aufnehmung vnd Khayl: gewogenheit zu assecurirn, Vnd weiln mir dan diese ritterliche that von euch alß bey der ersten unter meines geliebten Sohns des zu Hungarn vnd Böhaimb Königs Ld. geführter Kriegs direction meiner waffen, sich zugetragener Veldt occasion vmb souiel mehrers zu gdsten danckh gereichet, weiln ich mich durch euer vöriges Öffters wohluerhalten dessen gnungsamb versichert gewust. Alß will ich nit unterlassen, euch dessen bey jeder begebenheit im werckh also geniessen zulassen, daß Ihr zu fernern gutten diensten, noch mehrern lust, herz vnd begirdt gewinnen werdet, ohne das es euch zu unsterblichen Ruhmb bey der werthen posteritet gedeÿen, auch euer beywohnender tugendt vnd bekhandten Kriegserfahrenheit also eignen vnd zustehen thuet.“*⁵³ Císař Ferdinand II. Morzinovi poděkoval za jeho hrdinskou statečnost, kterou prokázal v bitvě u Nördlingenu, kde bojoval pod velením císařova syna Ferdinanda a přeje si, aby mu Morzin ještě dlouho sloužil takovýmto způsobem. Na druhou stranu Rudolfovi píše, že jeho

⁵⁰ ENGERISSER 2004: 255-256.

⁵¹ Tamtéž. 253.

⁵² JANÁČEK 1977: 275, 292.

⁵³ SOA Zámorsk, fond RA Černínů - Morzinů Vrchlabí, kart. 100, inv. č. 127, f. 118-119. Děkovný dopis od Ferdinanda II. z 27. září 1634.

dosavadní skutky mu zaručují již nyní nesmrtelnou slávu u následujících generací.

Po bitvě u Nördlingenu doprovodil Rudolf společně s hrabětem Traunem španělskou armádu pod velením kardinála infanta Ferdinanda až do Dolní Falce. Španělé dále pokračovali do Španělského Nizozemí.⁵⁴

V roce 1635 bylo švédské vojsko postupně zatlačeno až do Meklenburska.⁵⁵ Rudolf velel vojsku ve Slezsku, kde pronásledoval švédského polního maršála Jana Banéra. Koncem září získal Morzin Landsberg⁵⁶ a snažil se zabránit spojení Banéra s další částí švédské armády ve Slezsku. S Banérem bojoval též v Pomořanech. Společně se saskou armádou získal 2. prosince od Švédů Havelberg, dále se zvláštním oddílem dobyl Stargard a vysvobodil Gaetz, obléhaný Švédy. Přes tyto úspěchy byl nucen, po střetnutí u Gabel se švédským generálem Wranglem, ustoupit z Pomořan přes Landsberg do Slezska.⁵⁷

Následujícího roku opět vpadl ze Slezska do Pomořan, kde měl v březnu na rozkaz saského kurfiřta zabránit postupu švédského vojska vedeného generálem Wranglem. Po Morzinově překročení řeky Odry se švédská armáda stáhla k Greifenhagen⁵⁸ a Štětínu. Vzhledem k špatnému vyzbrojení svých oddílů a blížícím se nepřátelským posilám žádal také Morzin o posily, především ze Slezka, na něž však musel čekat několik měsíců. V Pomořanech také dobýval několik týdnů město Stargard. Nakonec byl nucen vrátit se podél Odry (červenec) zpět do Slezska.⁵⁹

4. října téhož roku (1636) se účastnil bitvy u Wittstocku, ležícím mezi Saskem a Braniborskem. V této bitvě se švédské armádě vedené polním maršálem Banérem podařilo porazit spojená vojska císařská (pod vedením Melchiora Hatzfelda) a saská (pod vedením kurfiřta Jana Jiřího Saského). Díky tomu mohli Švédové proniknout do Erfurtu a Lipska. Morzin byl během bojů lehce postřelen na hlavě a přišel o jedno oko.

Na začátku roku 1637 byla sice Banérova armáda u města Lipska, ale protože se sem blížili císařští vojáci, stáhl se Banér k Torgau. Během jara tohoto roku velel Morzin císařským oddílům pronásledujícím Banéra společně s Hatzfeldem. V dubnu převzal od Filipa hraběte z Mansfeldu prozatímní velitelství ve Slezsku. V červnu odtáhl Banér od Torgau a ustupoval dál na severovýchod. Morzin měl během června a července v Braniborsku společně s Hatzfeldem zabránit spojení Banéra s pomocnými oddíly z Pomořan vedenými Wranglem. Banér a

⁵⁴ FORBELSKÝ 2006: 554.

⁵⁵ ENGLUND 2000: 139 - 140.

⁵⁶ Dnes Gorzów Wielkopolski na řece Wartě v Polsku.

⁵⁷ FORBELSKÝ 2006: 581; JANÁČEK 1978: 55-56, 57; LÍVA 1953: 376.

⁵⁸ Dnes Gryfino v Polsku.

Wrangel se sice 4. července potkali u Eberswalde, ale švédská armáda byla značně zdecimována, a proto i nadále ustupovala směrem k moři. Neustálé přesuny obou vojsk vyčerpaly Pomořany natolik, že v zimě 1637/1638 byla císařská armáda nucena ustoupit, protože ji již nebylo možné v zničené krajině dále uživit.⁶⁰

Poté co byl v roce 1638 jmenován saským polním maršálkem, táhl se saským vojskem do Lužice a poté, společně s císařskými vojsky, do Meklenburského vévodství. V zpustošených a vyjedených Pomořanech a Meklenbursku se švédské armádě podařilo, díky zásobování přes moře, zotavit dříve než císařským a na konci září se vydala směrem na jih. Situace se otočila a tentokrát ustupovalo císařské vojsko. Morzin byl v listopadu poražen Švédy u Dömitz.

Následujícího roku byl Rudolf povolán do Vídně, aby se účastnil porad o pokračování války. Poté se vrátil k saské armádě a společně s císařským generálem Buchheimem bojoval v Sasku proti Banérovi. Švédům se v únoru podařilo osvobodit Erfurt a poté se Banér obrátil do jižního Saska. I přes Morzinovo vítězství u Freibergu byla švédská armáda úspěšnější. Když se nakonec Banérovi podařilo zvítězit u Hohensteinu nedaleko Saské Kamenice (14. dubna 1639), pronikl až do Čech. V této bitvě byly poraženy císařské oddíly pod generálem Matyášem Gallasem a saské pod polním maršálem Morzinem. Morzin byl sice zraněn, ale přesto se zachránil, na rozdíl od generála Buchheima, který byl společně s pěti tisíci muži zajat.⁶¹

V důsledku Morzinových pochybení během bojů u Mělníka a Saské Kamenice nařídil císař Ferdinand III. generálu Gallasovi jeho zatčení. Morzin byl po nějakou dobu ponechán v Praze ve vazbě.⁶² Navíc tímto posledním neúspěchem byla důvěra v jeho vojevůdcovský talent tak silně otřesena, že byl krátce poté propuštěn ze služby a odešel do Čech, kde žil střídavě v Praze a na svých panstvích.

⁵⁹ JANÁČEK 1978: 97, 111; LÍVA 1954: s. 42, 43, 53.

⁶⁰ ENGLUND 2000: 151-155, 172 - 179; JANÁČEK 1978: 402, 421; LÍVA 1954: 122.

⁶¹ ENGERISSER 2004: 611; ENGLUND 2000: 181-185; JANÁČEK 1978: 303.

⁶² ENGLUND 2000: 183-185; JANÁČEK, 1978:

IV. Majetkové poměry rodu z Morzinu

IV. 1. Vzrůst morzinského pozemkového majetku mezi lety 1632 až 1688

Trvale se usadit v Čechách se Rudolf z Morzinu rozhodl brzy po vstupu do císařské vojenské služby, neboť již rok poté získal inkolát, platící pro České země (15. října 1632). A několik měsíců nato dostal 20. ledna 1633 od Albrechta z Valdštejna, jako úhradu svých vojenských pohledávek, v léno panství Valečov za 43 501 zl. Panství leželo v Boleslavském kraji a bylo součástí manské soustavy Valdštejnova frýdlantského panství. Tím se Morzinové poprvé usadili v Čechách, ale začátek to nebyl nejšťastnější, protože již příští rok o valečovské panství přišli.

Patřilo původně Kryštofovi Kapounovi ze Svojkova, kterému však bylo pro účast na stavovském povstání v roce 1622 zabráno a následujícího roku ho koupil Valdštejn.⁶³ Královským lenním listem ze dne 9. září 1622 bylo valečovské panství vyňato z desek zemských a stalo se frýdlantským manstvím. Albrecht z Valdštejna prodal panství (1628) jako frýdlantské léno svému zemskému hejtmanovi Gerhardovi Taxisovi. Poté co, upadl u Valdštejna v nemilost, bylo mu panství odebráno a získal ho v roce 1633 Morzin. Panství však Taxisovi nebylo nikdy řádně zapláceno, a proto si po Valdštejnově smrti⁶⁴ vymohl jeho navrácení.⁶⁵

Rudolf měl však i nadále zájem v Čechách zůstat, tím spíš, že se zde roku 1633 oženil se Sabinou Silvií z Vřesovic ovdovělou hraběnkou Hrzán-Harrasovou. Proto i on využil konfiskace Valdštejnova majetku a žádal o získání vrchlabského panství jakožto náhrady za slíbenou odměnu 100 000 zlatých za věrnou službu císaři v otázce Valdštejnovy zrady. Vrchlabské panství leželo na severu Hradeckého kraje. Na severu sousedilo se slezskými zeměmi přírodní hranicí vytvořenou Krkonoši a jižní část ležela v podhorské oblasti. Panství bylo v roce 1624 prodáno Vilémem Miřkovským ze Stropčic s úmluvou, že jej on a jeho dědicové mohou užívat a zůstat v jeho držení do doby, než Valdštejn splatí dlužnou částku. Po Valdštejnově smrti bylo vrchlabské panství císařskou rezolucí z 11. října 1634 přirčeno ke správě císařské válečné radě a Rudolfovi z Morzina. Jeho cena se tehdy odhadovala

⁶³ K valečovskému panství tehdy patřil hrad s poplužním dvorem a třemi mlýny, vesnice Koprník, Boseň, Písek, Zásadka, Mužský a Zápudov, polovina městečka Kněžmosta s poplužním dvorem, díl vsí Vepřska a Zájezdů, díl Branžeže a Zakopaná.

⁶⁴ Sedláček uvádí, že Taxis získal panství zpět zřejmě již před Valdštejnovou smrtí. (SEDLÁČEK 1997: 122)

⁶⁵ *Ottův slovník naučný* 1901:s. 749; ANDĚL 1984: 493-494; BÍLEK 1883: 765, 806 – 807; SEDLÁČEK 1997: 122; WURZBACH 1868: 110.

na 202 524 zlatých rýn. Morzin získal panství dědičně teprve císařským listem z 1. prosince 1635 a 22. ledna 1636.⁶⁶

Rudolf zemřel (1646) bezdětný a vrchlabské panství po něm zdědil bratr Pavel, který se projevil jako úspěšný hospodář a ke zděděnému majetku během svého života přikoupil další panství. Na Pavla přešla odpovědnost za rodový majetek krátce před koncem třicetileté války, jejíž důsledky se nepříznivě dotkly i vrchlabského panství, ale díky své poloze nebylo vystaveno jejímu ničujícímu vlivu přímo, a tak se mohlo stát ekonomickou základnou, díky níž začal Pavel rozšiřovat rodové državy.

Trvalého uklidnění poměrů v zemi využil již roku 1650⁶⁷ ke koupi nového panství Kuncberk (Kunstberg, Nový Kunstberg)⁶⁸ od Jana Viktorina z Valdštejna, syna Adama mladšího z Valdštejna. Panství sice leželo⁶⁹ v úrodné části Boleslavského kraje, ale válkou bylo značně poničené, a proto se Pavel následujících několik let věnoval jeho obnově. Nechal zde především postavit nové panské sídlo (1649–1650, 1659–1660). Několik let po stavbě zámku v Křinci na kuncberském panství zakoupil Pavel (1654) lomnické panství.⁷⁰ Také toto panství koupil od Jana Viktorina z Valdštejna. Lomnické panství leželo v Hradeckém kraji a sousedilo s krajem Boleslavským. Díky své poloze vytvořilo spojení mezi Vrchlabím na severovýchodě a Kuncberkem na jihozápadě. Pavlovi se sice nepodařilo vytvořit ze získaných panství jednolitě, vzájemně propojené dominium, ale i tak se všechna tři panství stala základem rodového majetku, který byl v roce 1665⁷¹ spojen do fideikomisu. V pozdějších letech, krátce před Pavlovou smrtí, byly fideikomisní statky rozšířeny ještě o menší panství Čistou, která také ležela v Hradeckém kraji. Oblast Boleslavska a Hradecka zůstala základnou rodového majetku po několik následujících staletí.

V následujících deseti letech Pavel svůj pozemkový majetek nerozšiřoval, ale věnoval se jeho správě. Na přelomu padesátých a šedesátých let 17. století přestavoval křinecký zámek a začal stavět lovecký zámeček na Kuncberku. Další pozemkový majetek získal teprve v polovině šedesátých let, kdy roku 1664 koupil od Mandalény Polyxeny z Ladronu, rozené Valdštejnové za 36 000 zlatých značně zadlužený hrad Nižbor, stojící nedaleko Berouna, se

⁶⁶ NA Praha, Desky zemské, sign. DZV 145, fol. J 25; BÍLEK 1883: 785; SEDLÁČEK 1995: 232.

⁶⁷ NA Praha, Desky zemské, sign. DZV 305, fol. D2, Zápis o koupi Kuncberského panství Pavlem z Morzina od Jana Viktorina z Valdštejna roku 1650; SEDLÁČEK, 1997: 377.

⁶⁸ Tento název je podle bývalého hradu na hoře Kuncberk, který však byl v polovině 17. století rozbořen. V pozdějších letech je panství označováno také jako Křinecké podle městečka Křince, kde nechal Pavel postavit nový zámek.

⁶⁹ Dnes se jedná o oblast v okrese Nymburk ve středních Čechách.

⁷⁰ V literatuře se uvádí jako kupec Jan z Morzina. (SEDLÁČEK 1995. s. 227.)

⁷¹ NA Praha, Fideikomisní spisy, kn. 1, fol. 431 – 436.

vším příslušenstvím. Zřejmě proto, že ležel příliš daleko od ostatního rodového panství, prodal ho Pavel roku 1679 Janu Adolfu ze Schwarzenberka na Křivoklátě za 30 500 zlatých.⁷²

Koupí Nižboru začal Pavel kupovat statky mimo hlavní rodovou základnu. V šedesátých a sedmdesátých letech vytvořil nové majetkové centrum na západě Čech v Plzeňském kraji, k němu patřila panství Dolní Lukavice a Opálka. Avšak nikdy z nich nevytvořil pevný jednotný celek a po jeho smrti (1688), kdy získal Dolní Lukavici nejstarší syn Jan Rudolf a Opálku jeho mladší bratr František Mikuláš, byla od sebe obě panství trvale oddělena. Finančním zajištěním mladšího syna (Ferdinanda Matyáše) je zřejmě motivována i koupě statků ležících na Moravě. Bez zděděných statků tak po Pavlově smrti zůstal pouze nejmladší syn Pavel Tomáš.

Panství Dolní Lukavici se statkem Seč a vsí Střížovice koupil Pavel 24. června 1666 od Karla Leopolda hraběte Caretto z Millesimo, který je koupil teprve rok předtím od Františka Albrechta hraběte z Harrachu. K panství Dolní Lukavice patřily vsi Dolní a Horní Lukavice, Lišice, Krasavce, Řeneč, Libakovice, Osek, Knije, Háje, Snopoušov, Vodokrty, Plevňov a Předenice, šest poplužních dvorů v Horní a Dolní Lukavici, Řenci, Snopoušově, Vodokrtech a Plevňově a dva mlýny v Dolní Lukavici a Předenici. Statek Seč byl tvořen pouze stejnojmennou vesnicí s poplužním dvorem a vsí Chlumem.⁷³

Po sedmi letech (14. května 1673) pak Pavel koupil na Plzeňsku ještě panství Opálku od Karla ze Šternberka. K panství patřil hrad Opálka, tvrz Bezděkov a hrad Klenová, městečko Strážov a Klenová, vsi Lukavice, Kněžice, Javoříčko, Brtí, Viteň, Božtěšice, Mladotice, Hynkovice, Rovná, České Hamry, Lehom, Javor, Loučany, Tupadly, Němčice, Chřepice, Bezděkov, Zahorčice, Koryta, a osm dvorů Opálecký, Lukavský, Lehomský, Splžský, Klenovský, Javorský, Bezděkovský a Tupadlský.⁷⁴

Poslední koupě nových statků realizoval Pavel až v osmdesátých letech, kdy nakupoval menší statky na Moravě.⁷⁵ Na Znojemsku získal v roce 1680 Lesonice a (Červený) Martinkov a nedaleko Telče v roce 1681 Bítovanky. Krátce před svou smrtí koupil od Jana Rudolfa Záruby z Hustířan panství Čistou,⁷⁶ kterou připojil k lomnickému panství, a tak se

⁷² ANDĚL 1984: 347; SEDLÁČEK, 1996a: 79.

⁷³ Do desek zemských zaneseno 24. června. (NA Praha, Desky zemské, sign. DZV 316, fol. M26 - N4, Zápis o koupi panství Dolní Lukavice Pavlem z Morzina od Karla Leopolda hraběte Caretto z Millesimo z 24. března 1667. Dále k Dolní Lukavici SEDLÁČEK 1996b: 178, 179. BĚLOHLÁVEK (1985: 64) uvádí chybný rok 1663.

⁷⁴ BĚLOHLÁVEK 1985: 144; ČADKOVÁ – ZAHRADNÍKOVÁ 2002: 487-496; SEDLÁČEK 1996b: 161.

⁷⁵ *Ottův slovník naučný* 1901 749; WURZBACH 1868: 110.

⁷⁶ NA Praha, Desky zemské, sign. DZV 399, fol. T28 – V2. Zápis o koupi panství Čistá Pavlem z Morzina od od Jana Rudolfa Záruby z Hustířan 1688; PEŠÁK 1954:217 – 227; SEDLÁČEK 1995: 222; SOMMER 1835:

stala součástí fideikomisu. K panství Čistá patřily vsi Čistá, Bukovina a Ždírnice. Čistá ležela mezi vrchlabským a lomnickým panstvím, a tak se morzinské fideikomisní statky více propojily, ale zároveň se Pavel touto poslední koupí vracel do stejné oblasti, z které před více než čtyřiceti lety začal budovat morzinské dominium.

Tabulka č. 1: První Morzinové a jejich panství v českých zemích.

Jméno panství	Rok získání	První majitel	Po Pavlovi zdědil	Morzinové panství drželi do
Valečov	1633	Rudolf	-	1634
Vrchlabí	1635/6	Rudolf	Jan Rudolf	1881 (1945) ⁷⁷
Kuncberk	1650	Pavel	Jan Rudolf	1796
Lomnice	1654	Pavel	Jan Rudolf	1796
Nižbor	1664	Pavel	-	1679
Dolní Lukavice	1666	Pavel	Jan Rudolf	1780
Opálka	1673	Pavel	František Mikuláš	1698
Lesonice	1680	Pavel	Ferdinand Matyáš	1688/1689
Martinkov	1680	Pavel	Ferdinand Matyáš	1688/1689
Bítovanky	1681	Pavel	Ferdinand Matyáš	1688/1689
Čistá	1688	Pavel	Jan Rudolf	1796

IV. 2. Vrchlabské panství v době, kdy patřilo Rudolfovi (1635 – 1646) a Pavlovi (1646 – 1688) z Morzinu

Vrchlabské panství přecházelo na severu z horských hřebenů Krkonoš k hornatému Podkrkonoší na jihu. Jeho poloha v údolí řeky Labe, která protékala zdejší horskou a podhorskou oblastí mu propůjčovala mnohá klimatická, hospodářská a sociální specifika.

Když jej roku 1635 získal Rudolf z Morzinu, patřilo k němu městečko Vrchlabí (Hohenelbe) se zámekem, městečko Černý Důl (Schwarzenthal), pět vsí Vrchlabí, Lánov (Langenau), Nová Ves (Neudorf), Kunčice (Pelsdorf) a Kněžice (Schreibendorf, Hoření Vrchlabí) s 625 poddanými, poplužními dvory, oborami, lesy, rybníky, mlýny, potoky a

227; ŠIMEK 1989: 86.

⁷⁷ Roku 1881 zemřel poslední mužský potomek rodu Rudolf z Morzinu. Po jeho smrti panství zdědila jeho dcera Aloisie, provdaná za Heřmana hraběte Černína z Chuděnic. V roce 1945 byl majetek rodu Černínů - Morzinů konfiskován.

hamry.⁷⁸

Horská a hraniční poloha vrchlabského panství sebou přinášela nepříjemnosti spojené s hraničními spory. Dokud vrchnost neprojevovala o hory a husté lesy hospodářský zájem, nepřinášelo přesné určení hranic problémy. Ale jakmile se majitelé začali zajímat o naleziště rud a bohatou zásobu dřeva ve svých lesích, bylo nutné určit přesné hranice, což se neobešlo bez sousedských sporů. V případě vrchlabského panství v 2. polovině 17. století šlo především o hraniční spor s panstvím Branná, patřící Harrachům. Smír byl uzavřen až v roce 1690 ve Vídni. Další konflikt měla vrchlabská vrchnost, tentokrát společně s Harrachy, se svým slezským sousedem hrabětem Schaffgotschem. Spor o tuto hranici, která byla zároveň zemskou hranicí, byl vyřešen teprve v dalších generacích. Definitivně skončily hraniční spory až v roce 1710.⁷⁹

Oblast severního Hradecka, kde panství leží, nebyla třicetiletou válkou příliš zpustošena. Zásahu na tom měla vzdálenost od středočeských bojišť, ale i horský charakter oblasti bohaté na lesní porost, v němž našlo obyvatelstvo v případě nouze útočiště. Velká panství v této oblasti byla také chráněna před ložirováním císařské armády díky vlivu svých majitelů. (Náchodské panství patřilo Ottaviu Piccolominimu, Opočno získal Rudolf Colloredo, vrchností na broumovském panství byl břevnovský opat.) Konkrétně na Vrchlábí odmítal Rudolf z Morzinu kvartýrovat pluky ostatních velitelů s odůvodněním, že zde již ložírují vojáci z jeho pluku.⁸⁰

Naproti tomu negativní vliv na počet poddaných měly rekatolizační snahy nové katolické vrchnosti, vedoucí k náboženské emigraci. Konečná bilance po třicetileté válce byla pro panství příznivá. Ve městě Vrchlábí, centru panství, vzrostl oproti roku 1600 počet obyvatel o 30 a počet domů o čtyři k roku 1654, kdy bylo ve městě 135 usedlostí. Panství bylo se svými 586 usedlostmi v roce 1654 druhým největším panstvím v severním Podkrkonoší (Lidnatější bylo jen panství trutnovské.) Panství mělo pouze tři strychy pustých polí (chalupnické půdy). Počet obyvatel byl k roku 1654 relativně vysoký. Při průměru 6 osob na 1 usedlost byl jejich počet 3516.⁸¹

Pro panství Vrchlábí bylo určeno 237 a 7/8 berních usedlostí. Když o dva roky později došlo k revizi počtu berních usedlostí, snížil se jejich počet o 37 3/8 (16% stavu z roku 1654)

⁷⁸ BÍLEK 1883: 785; Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 145, fol. J 25. Podle berní ruly z roku 1654 patří k Vrchlabskému panství městečka Vrchlábí a Černý důl a vesnice Hořejší Vrchlábí, Horní a Dolní Lánov, Kunčice, Kněžice, Nová Ves a Dolní Dvůr. (DOSKOČIL 1953: 246.)

⁷⁹ LOKVENC 1978: 35 - 40.

⁸⁰ LÍVA 1954: 299; PEŠÁK 1954: 35.

Na snížení se podílelo zejména přecenění hospodářské síly poddaných, někteří byli přesunuti do nižší skupiny. Především mnozí chalupníci byli nově počítáni mezi zahradníky. Díky novým usedlostem se počet berních usedlostí zvýšil v letech 1656-1683 na 204½. Naopak roku 1683-1684 byl počet berních usedlostí snížen o 159 a 1/16 usedlosti. Konečný stav r. 1684 činil 44 a 15/16. V období 30 let se tedy počet berních usedlostí snížil o 81%. Na snížení berní zátěže panství se částečně podílely útky poddaných z náboženských důvodů, ale i drobení pozemků způsobené populačním růstem obyvatelstva.⁸²

I přesto, že se válečné útrapy městu částečně vyhnuly, se jeho finanční situace po válce dlouho nezlepšovala, a když se městská kasa roku 1664 ocitla na pokraji krachu, bylo město nuceno rozprodat většinu svého majetku. Za Pavla z Morzinu byly ve městě Vrchlabí omezeny osobní svobody. Měšťané z kdysi privilegovaného horního města byli zatíženi odvodem dávek a robotními povinnostmi a dostali se téměř na roveň s ostatními poddanými panství. Od roku 1674 bylo ve městě nařízeno stavět domy, nebo alespoň topeniště, z kamene, aby se předešlo hrozbě požárů. Cihly a vápno tehdy vrchnost nabízela za poloviční cenu. Pavel dokonce v roce 1673 postavil vzorový kamenný dům. I přes tato opatření se charakter města příliš nezměnil. Stále ho tvořily především přízemní domy obrácených do hlavní ulice štítovou stranou. Přízemí a další části domu byly alespoň částečně roubené.⁸³

V čele správy panství stál hejtman (Hauptmann), jemu podléhala vrchnostenská kancelář, kterou vedl důchodní písař (Rentschreiber). Důchodní písař spravoval finanční prostředky vrchnostenského hospodářství - důchodní účty panství, sirotčí záležitosti a vedení pozemkových knih a účtů. Hejtman také dohlížel na správu panství včetně dohledu na poddané. Dalším úředníkem byl purkrabí (Purggraff), který dohlížel na provoz sídla, měl na starost celé dominikální hospodaření a správu hospodářských dvorů, polí a luk a nemovitého majetku včetně dohledu nad nižšími úředníky, šafáři a správci v jednotlivých dvorech i nad poddanými, zaměstnanými v ostatních vrchnostenských podnicích. K zámeckým úředníkům ještě patřil správce vrchlabské železné huti (Eißenverwallter).⁸⁴

IV. 2. 1. Stav panství k roku 1654

Tuto kapitolu jsem zpracovala především podle studie Václava Pešáka z edice berní

⁸¹ LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 15; PEŠÁK 1954: 9 – 10.

⁸² CHALUPA 2001: 8, 9; PEŠÁK 1954: 12, 34, 36, 54 - 55, 58 - 59.

⁸³ LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 15 - 16, 51.

⁸⁴ MATUŠÍKOVÁ, L. - KUKÁNOVÁ, Z. - ZAHRADNÍKOVÁ, M. 2000: 5, 1421 – 1422; PAZDEROVÁ 1994: 6.

ruly Hradeckého kraje.⁸⁵ Poloha na úpatí krkonošských hor se projevila i ve špatné kvalitě půdy, která byla na vrchlabském panství III. bonitní třídy. Pozemky zde tedy byly s nejnižší výnosností. Podle berní ruly z roku 1654 bylo z celkem 2079 strychů obdělávaných polí oseto ozimem 679 strychů (32,5 %) a jaří 655 strychů (31,5%). Úhorem tedy zůstalo 745 strychů (36%). Třetinový podíl úhuru ukazuje na trojpolní zemědělský systém, který byl však po válce na okolních panstvích výjimečný. Na polích se pěstoval oves a žito. Obvykle u nich převažoval ozim a větší procento úhuru. V sedmi vesnicích patřících vrchlabskému panství bylo 451 usedlostí z toho 119 selských, obdělávajících 1576 str. půdy, 112 chalupnických se 370 str. půdy a 220 zahradnických usedlostí.⁸⁶

Vzhledem k relativně vysokému počtu poddaných na malý počet pustých polí zde bylo méně kolonizačních možností než na jihu a populační růst po třicetileté válce se nemohl řešit obsazováním pustých usedlostí tak jako v jižnějších oblastech Hradecka nebo na kuncberském panství. Možným řešením bylo drobení poddanských usedlostí. Selské grunty měly pole o průměru asi 9-18 str.⁸⁷ a většina chalupnických usedlostí měla 1-3 str. Mnoho chalup přitom nedosáhlo ani výměry 1 str. Selské grunty na severu Hradecka sice nedosáhly takového soustředění půdy, jako v jižnějších oblastech, ale nízkých hodnot Vrchlabska nedosahovala ani okolní panství.⁸⁸

Možnost drobení již tak malých usedlostí ale nepřinášela dostatečné řešení. Mnohým poddanským rodinám již zemědělství nenabízelo potřebnou životní úroveň. Tam, kde nebylo možné obsazovat pustá pole, snažili se lidé využít půdu, která dosud ležela ladem. Často šlo o pozemky nevhodné pro pole, ale využívané k pastevectví. Na takovýchto pozemcích se prosazovalo budní hospodářství zaměřené na chov dobytka. Nabízelo možnost zemědělského využití dosud neobhospodařovaných míst na horských hřebenech, kde pěstování obvyklých plodin bylo nahrazeno pastevectvím. Budní hospodářství se rozvíjelo i během třicetileté války a po jejím skončení byly zakládány nové boudy.⁸⁹

Nedostatek orné půdy byl nahrazován chovem dobytka, zvláště hovězího. Hovězí dobytek se choval kvůli mléku a masu. I přes nepříznivý vliv války byl jeho počet na vrchlabském panství poměrně vysoký. (1 kráva připadala na 2 $\frac{2}{3}$.) Na malé válečné škody lze usuzovat i z vysokého počtu odrostlého dobytka oproti jalovému, který ukazuje na plné

⁸⁵ PEŠÁK, Václav. 1954. *Berní rula 13. Kraj Hradecký II.* Praha, 1954.

⁸⁶ PEŠÁK 1954: 17, 28, 33.

⁸⁷ Lán se v této oblasti pohybuje okolo 12 - 22 str. Více PEŠÁK 1954: 60.

⁸⁸ Tamtéž. 25 - 26, 34 - 35.

⁸⁹ LOKVENC 1978: 58; LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 18; PEŠÁK 1954: 34 - 35, 37.

zajištění chovu dojných krav. (Na Vrchlabsku byl průměr 9½ str. obdělávané půdy na 1 kus jalového dobytka.)⁹⁰ Pokud jde o chov dalších hospodářských zvířat, byla hustota potahů na obdělávanou půdu v horských oblastech velmi dobrá. Konkrétně u Vrchlabí šlo o 11 str. na jeden potah. Rozdíl mezi počtem potahů a chovaným dobytkem byl způsoben rozdílným sociálním stavem majitelů. Koňské potahy byly chovány jen na selských gruntech, zatímco chov hovězího dobytka měl širší základnu, neboť ho chovaly i sociálně slabší skupiny. Naproti tomu index 1 ovce na 98 str. ukazuje, že chov ovcí nebyl na vrchlabském panství příliš rozšířen.⁹¹

Postupné drobení usedlostí a poměrně početné obyvatelstvo bez možnosti uživení se pouze z vlastní zemědělské půdy (na vesnici se počet zahradníků (48,8 %) téměř vyrovnal počtu sedláků (26,4 %) a chalupníků (24,8 %)) mělo za následek snahu lidí hledat si práci na selských gruntech či vrchnostenských dvorech, nebo nacházeli uplatnění v řemeslné výrobě.⁹²

V podhorské a horské krajině byla větší hustota řemesel než v jižnějších, více zemědělských oblastech. Významná střediska řemesel a obchodu v západním Podkrkonoší byla Vrchlabí, Černý Důl a Jilemnice, přičemž města Vrchlabí a Černý Důl patřila právě k vrchlabskému panství. Počtem svých řemeslných dílen (102) a relativní hustotou 3,5 dílny na 1 obor patřilo Vrchlabí k nejvýznamnějším centrům v Podkrkonoší hned za Trutnovem se 129 řemeslnými dílnami. Vysokou řemeslnou úroveň panství navíc podporovalo město Černý Důl, které mělo 23 řemeslných dílen (a relativní hustotu téměř 4 dílny na 1 obor). Také stav na vesnicích byl celkem příznivý - pod 2 usedlosti na jednu řemeslnou dílnu. Na panství Vrchlabí bylo celkem 305 řemeslnických podniků. Tedy 1 dílna na 1 15/16 usedlosti. Což byl nejlepší index v celém Podkrkonoší.⁹³

Z řemesel bylo nejvíce zastoupeno tkalcovství (s indexem 6 poddanských usedlostí na 1 dílnu) a soukenictví (s indexem 49 poddanských usedlostí na 1 dílnu). V této době se výroba plátna soustředila spíše ve vesnických usedlostech. V polovině 17. století nebylo ještě plátenictví výhradním zaměstnáním, nýbrž většinou sezónním způsobem obživy méně zámožných vrstev vesnického obyvatelstva. Centrem plátenictví v Hradecku byla vrchlabsko-jilemnická oblast, která představovala exportní středisko do Čech i zahraničí. Byl zde vysoký počet dílen, konkrétně na vrchlabském panství byla celá stovka tkalcovských stavů. Přesto v Podkrkonoší nebyla textilní výroba tolik rozvinuta jako v případě broumovských

⁹⁰ PEŠÁK 1954: 38 - 39, 41.

⁹¹ Tamtéž. 42 - 43.

⁹² Tamtéž. 13,15, 26, 28.

⁹³ Tamtéž. 48 - 50, 53.

soukenických závodů.⁹⁴

Za Pavla se textilní výroba značně rozšířila. Zpracování lnu – přadláctví a tkalcovství – přineslo Vrchlabí hospodářský vzestup a postupně nahradilo hornictví a hutnictví, jehož sláva ve Vrchlabí spadá do 16. století. Platby placené tkalci tvořily více než polovinu příjmů ze všech řemesel panství. Výroba plátna byla jednou z robotních povinností poddaných. Na výrobě se tak podílelo celé Vrchlabsko. Přestože vrchlabské plátno bylo střední a horší jakosti, šla značná část zpracovaných látek na export do Evropy a dále do Orientu. Sám Pavel se zřejmě tímto podnikáním přestal osobně zabývat od roku 1675, kdy zrušil naturální povinnosti tkalců a dále vybíral jen peněžní platby. Poté panství pouze zprostředkovávalo styk mezi norimberskými Pellery a tkalci z Vrchlabska. Zpracovával se především len a vlna, ale také již i bavlna. Ve Vrchlabí byl též cech barchetníků,⁹⁵ kteří vyráběli smíšenou tkaninu ze lnu a vlny. (Barchet je bavlněná tkanina z lněné osnovy a bavlněného útku.) Koncem 17. století se již počet tkalců pohyboval na panství v průměru kolem dvou set.⁹⁶

Dále byla rozšířená především řemesla, věnující se potřebám místních obyvatel. K nim patřily potravinářské obory. Zvláštností vrchlabského panství bylo větší množství pekařů (s indexem 28 poddanských usedlostí na 1 dílnu) než řezníků (s indexem 58,5 poddanských usedlostí na 1 dílnu). Na všech ostatních panstvích severního Hradecka, kromě Žacléře, to bylo obráceně, neboť většina usedlostí si pekla chléb sama. Pekařství zásobovala pouze domácnosti ve městech. Další rozšířenou řemeslnou oblastí bylo zpracování textilu. Sem patřili ševci (s indexem 28 poddanských usedlostí na 1 dílnu) a krejčí (34,5). Dále byla rozšířena řemesla věnující se zpracování kovů (jeden kovář pracoval průměrně pro 39 usedlostí) a dřeva (jeden truhlář pracoval průměrně pro 195 usedlostí). Malý počet tesařských dílen (58,5 usedlostí na 1 dílnu) i přes výhodné přírodní podmínky s bohatými lesy byl pravděpodobně způsoben menší poptávkou po stavebních pracích v oblasti malých zemědělských usedlostí. Z dalších řemesel mělo Vrchlabí tři koláře, tři šindeláře a čtyři bednáře. Bednářů bylo vždy málo, neboť jejich služby využívali hlavně pivovary. Avšak vrchnostenská správa využívala především práce svých řemeslníků.⁹⁷

⁹⁴ Tamtéž. 1954: 52, 53.

⁹⁵ První zmínka o cechu barchetníků je z roku 1647 a jde o první zmínku o tomto cechu v Čechách.

⁹⁶ BARTOŠ 1993: 4 - 5; KONÍČKOVÁ 1984: 71; LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 16 - 18; SKŘIVÁNEK 1972: 60.

⁹⁷ PEŠÁK 1954: 50, 52, 54.

IV. 2. 2. Stav panství k roku 1676⁹⁸

Vrchlabské panství tehdy mělo pět poplužních dvorů Vrchlabí, Hartu (Haart), Lánov, Liščí Kopec (Fuxberg) a Český dvůr u Lánova. Celkem se u všech pěti dvorů obdělávalo 1650 strychů polí.⁹⁹ Produkce obilí byla u vysoko položeného panství malá a zřejmě nedostačovala k vlastní potřebě dominia, proto bylo obilí dováženo z jiných morzinských panství. O to více byl rozšířen chov dobytka a mléko a mléčné výrobky byly vyváženy. Příjem za dobytek se pohyboval mezi 2-3 % z celkové částky příjmů důchodu.

U každého dvora byli dva koně. Na rozdíl od poddanských usedlostí na vrchlabském panství, kde chov ovcí nebyl rozšířen, se u poplužních dvorů v Lánově, Hartě a Liščím Kopci chovala stáda ovcí. (V roce 1676 bylo u panských dvorů dohromady 1200 kusů ovcí, zatímco u poddanských usedlostí jich bylo na celém panství v roce 1654 okolo dvaceti.)¹⁰⁰

Největší dvůr byl ve Vrchlabí. Měl sice méně polí (399 str. (114,5 ha)) než dvůr v Lánově (428 str. (122,8 ha)), ale větší sklizeň z luk (128 fůr sena a 54 otavy) a především největší počet chovaného hovězího dobytka (celkem 90 kusů) a prasat (60). Na chov dobytka byl zaměřen také dvůr v Hartě. (Chovalo se zde 66 kusů hovězího dobytka a 20 prasat a ke dvoru patřilo 396 str. (113,6 ha) orné půdy a sklizeň z luk byla 98 fůr sena a 15 otavy). Dvůr v Lánově byl zaměřen na hospodaření s ornou půdou, ale měl méně luk, sklizeň z luk byla 88 fůr sena a 34 fůr otavy. Také se zde chovalo méně hovězího dobytka (50) a prasat (15) než ve Vrchlabí a Hartě. Dvůr na Liščím Kopci měl 230 str. (66 ha) polí a roční sklizeň byla 64 fůr sena a 21 fůr otavy. Chovalo se zde 43 kusů hovězího dobytka a 15 prasat. Černý dvůr u Lánova byl nejmenší. Měl pouze 197 str. (56,5 ha) a 37 fůr sena a 17 otavy, 35 kusů hovězího dobytka a 10 prasat. Celkem se ve vrchlabských dvorech chovalo 139 krav¹⁰¹ a 145 dojníc. U dvorů se chovali též kozy, ale jejich počet byl pouze okolo pěti kusů, pouze ve Vrchlabí to bylo 12 koz. Z obilí se pěstovalo především žito, oves, ojediněle ječmen.

Morzinové postavili v blízkosti zámku nový pivovar s várnou na 8 sudů, kde se ročně navařilo alespoň 70 várek a tržba činila asi 10 290 zl. Na čtyřech chmelnicích u dvora ve Vrchlabí, v Lánově, Hartě a Liščím Kopci byl pěstován chmel pro vaření piva. Pivovar se na

⁹⁸ Kapitulu jsem zpracovala podle studie Milana Skřivánka (SKŘIVÁNEK 1972: 33 – 104). Podle něho se začátky morzinského hospodaření ve Vrchlabí dají obtížně rekonstruovat, neboť se zachoval pouze kusý archivní materiál, proto ve své práci vychází z úvodního popisu panství v urbáři z roku 1676 (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Vrchlabí, č. knihy 580, urbář z roku 1676).

⁹⁹ 473,5 ha (1 str. = 28,7 a).

¹⁰⁰ SKŘIVÁNEK 1972: 88; PEŠÁK 1954: 42 - 43.

¹⁰¹ Geldes Rindvieh (SKŘIVÁNEK 1972: 88.)

celkovém příjmu podílel částkou o něco vyšší než 1/3 a podstatný byl i příjem z vinopalny, která byla schopná vyrobit asi 24 000 žejdlíků (něco přes 11 000 l) kořalky a utržit tak 2050 zlatých.

Na panství se také provozovalo rybníkářství. Celkový výlov ze šesti rybníků na pěstování kaprů a šesti plůdkových rybníků byl kolem 270 kop. Pstruzi se chovali v 10 vodních nádržích a dále zde bylo 17 potoků, v nichž se kromě pstruhů chytali i raci. Zejména na pstruhy byla bohatá řeka Labe. O rybolov na této řece se vrchlabské panství dělilo s jilemnickým. Přičemž vrchlabské právo se pronajímalo jilemnickému panství, aby se předešlo nepříjemnostem. Na počet ryb v řece měla nepříznivý vliv plavba dřeva a pytláctví. Pstruzi patřili k společně s mlékem a masem k vývozním potravinám.¹⁰²

Mlýnů bylo celkem osm - dva ve Vrchlábí a dále po jednom v Horním a Dolním Lánově, a rovněž Dolním Dvoře, Nové Vsi, Kunčicích a „*wälisch hammer mühl*“. Na panství byly čtyři pily - v Horním Lánově, Dolním Dvoře, Nové Vsi, a u zmíněných hamrů. Na panství byla také cihelna ve Fuxbergu, prý schopná vypálit najednou 20 000 cihel, vápenka v Horním Lánově, která pálila najednou 450 necek (zuber) vápna, tři papírny ve Vrchlábí, Horním Lánově a Kunčicích.

Nový majitel panství tak samozřejmě také pokračoval v mýcení okolních lesů, neboť dřevo bylo nejen zpracováno ve čtyřech pilách, ale bylo také nutné k zajištění provozu dolů a k výrobě dřevěného uhlí, které bylo páleno v lesích u Lánova a pro potřeby hutí, pro něž bylo ročně káceno asi 600 sáhů dřeva.

IV. 2. 3. Hornictví a hutnictví¹⁰³

Na vrchlabské panství byla stará hornická a hutnická tradice. Největšího rozkvětu dosáhla v době, kdy panství patřilo Kryštofu Gendorfovi z Gendorfu (třicátá až šedesátá léta 16. století). Tehdy bylo Vrchlábí povýšeno na město a získalo horní privilegium (1533),¹⁰⁴ čímž se stalo nejen centrem panství a Gendorfova hutního podnikání, ale i celého pozemkového majetku. Gendorfovi byly potvrzeny starší rozsáhlé horní svobody, které panství získalo již od Ludvíka Jagellonského. Gendorf těžil železné rudy i vzácné kovy, ovšem největší zisky získával z vrchlabské železářny a lánovských hamrů. Za jeho potomků a

¹⁰² LOKVENC 1978: 156-158.

¹⁰³ SKŘIVÁNEK 1972: 33 – 104.

¹⁰⁴ LOKVENC 1978: 25; LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 16 - 17.

nových majitelů panství hornická tradice postupně upadala a stávala se ztrátovou a doly byly často propůjčovány do nájmu drobným hamerníkům.

Dále se zde provozovala výroba železa, která patřila k nejdůležitějším příjmům vrchnosti již od 16. století. I za Morzinů pracovaly doly a hutě ve Vrchlabí, ale již ve 30. letech se projevoval nedostatek rudy a navíc Rudolf z Morzinu o ně během války málo dbal. K oživení hornické a hutnické tradice došlo až v dalších generacích. Z 60. let existují záznamy o intenzivní těžbě na všech tehdy známých nalezištích na Vrchlabsku. Ale počáteční úspěch netrval dlouho a doly i hutě byly stále méně rentabilní. Navíc vrchlabští měšťané byli nuceni do finančního podílnictví na tomto stále méně rentabilním podnikání.¹⁰⁵

Železná ruda se za Morzinů dolovala v Altenbergu (Staré hoře), kde bylo zaměstnáno 7 horníků. Sedláci z Horního a Dolního Lánova odváželi rudu k hutím v Dolním Dvoře (Niederhoff), kde bylo vytavené železo dále zpracováno. Výroba železa byla velmi kolísavá a zřejmě ji bylo nutné dotovat občasnými půjčkami z důchodu. Železné hamry v Hořejším Vrchlabí a v Dolním Dvoře jsou připomínány i roku 1662. V druhé polovině 17. století zde bylo vyráběno kujného železo, ale i menší množství litinových výrobků, jako kotle, kamnovce a hrnce. Ze železářských výrobků byly na jiná panství dodávány především hřebíky, kujné železo a drobné železářské výrobky (hrnce, kotle, plech apod.). Na železářskou výrobu navazovala výroba puškařská, která v této době zažívala ve Vrchlabí rozkvět. V druhé polovině 17. století pracovali ve Vrchlabí výrobci zámků palných zbraní, kováři a šroubaři hlavní a samostatní pažbaři. Ve Vrchlabí též fungovala manufakturní dílna, která vyráběla hlavně k mušketám, kulovnicím, brokovnicím a pistolím. Hlavně byly buď dále zpracovány místními řemeslníky, nebo šly přímo na prodej.¹⁰⁶

Jedinou oblastí, kde se po třicetileté válce intenzivně těžilo, byly stříbrné doly ve Svatém Petru.¹⁰⁷ V březnu 1648 potvrdil Ferdinand III. horní privilegia Ferdinanda I. a Matyáše vydaná dřívějším majitelům panství Gendorfům a Mirškovským. Přestože Pavel z Morzinu požádal již v následujícím roce Adama Silvestra ze Silversteinu, aby sepsal memorandum ohledně dolování na Vrchlabsku, neboť chtěl na císaři vymoci potvrzení starých hornických svobod pro doly na svých panstvích, byly práce ve Svatém Petru obnoveny teprve v roce 1687.¹⁰⁸

Celkem byly známy tři šachty, o nichž se vědělo, jak jsou asi hluboké. Od třetí šachty

¹⁰⁵ LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 16 - 17.

¹⁰⁶ HOFMANN 1967: 66; LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 16 - 17.

¹⁰⁷ Dnes městská část Špindlerova mlýna.

¹⁰⁸ Viz též LOKVENC 1978: 96.

vedla chodbice („strecke van der Sole“) k jiné šachtě, jejíž hloubka však nebyla známa. Protože se v šachtách projevovaly velké potíže s vodou, je pravděpodobné, že se počítalo s využitím této chodbice ke stavbě vodotěžného zařízení. V dolech pracovalo v roce 1692 asi 12 až 27 horníků. Do roku 1700 bylo vytěženo něco přes 3350 ct. (tj. 206,36 t) rudy. Milan Skřivánek dochází k závěru, že příjmy z dolů byly zhruba stejné jako příjmy z pivovaru, avšak náklady na výrobu a provoz byly v případě dolů mnohem větší, a proto bylo horní podnikání pravděpodobně celkově pasivní. V těžbě se pokračovalo i na začátku osmnáctého století. Díky poměrně úspěšné těžbě stříbrné měděné rudy ve Svatém Petru se Morzinové pokusili obnovit těžbu též v Černém Dole, kde se koncem 17. století těžila železná ruda.¹⁰⁹

IV. 3. Kuncberské panství s městem Křincem (1651 – 1654)

V bývalém Boleslavském kraji v údolí řeky Mrliny se nacházelo kuncberské panství, které 12. ledna 1650¹¹⁰ koupil Pavel z Morzinu od Jana Viktorina z Valdštejna, syna Adama mladšího z Valdštejna. Panství se skládalo z pobořeného panckého sídla na hoře Kuncberk, městečka Křince a vesnic Bošín, Sovenice, Seletice, Košík, Tuchom, Hasina, Podlužany, Zábrdovice, Doubravany a v roce 1654 pusté vsi Břístve. K panství patřily tři hospodářské dvory, které ležely u křineckého zámku, u vesnic Sovenice a Tuchom, vinice na Chotuci, dva mlýny a dva rybníky.¹¹¹

Jih Boleslavského kraje byl bohatý na borové a listnaté lesy. Mírnější a ustálené klima spolu s úrodnou nížinou a půdou I. bonitní třídy poskytovalo dobré podmínky pro zemědělství zaměřené na rostlinnou výrobu. I přes množství pustých usedlostí byl počet obdělávané půdy větší než na vrchlabském panství. Takže vypěstované obilí se často dováželo z kuncberského panství na vrchlabské, kde ho byl nedostatek. Naproti tomu hovězí dobytek zde byl chován v menším množství než na Vrchlabsku.¹¹²

Podle berní ruly z roku 1654 bylo z celkem 2597¹¹³ strychů obdělávaných polí oseto ozimem 565 strychů (21,8%) a jaří 278¹¹⁴ strychů (10,7%). Při převaze ozimého osevu nad jarním lze předpokládat pěstování pšenice a žita. Na rozdíl od vrchlabského panství, kde se

¹⁰⁹ URBAN 1970: 35.

¹¹⁰ Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 305, fol. D2, Zápis o koupi panství Kuncberk Pavlem z Morzinu od Jana Viktorina z Valdštejna roku 1650.

¹¹¹ CHALUPA 2001: 383 – 388; SEDLÁČEK 1997: 377.

¹¹² PAZDEROVÁ 1994: 5; SKŘIVÁNEK 1972: 59

¹¹³ Podle sumárního přehledu v berní ruce bylo orných polí pouze 2267 str. (CHALUPA 2001: 388).

¹¹⁴ U vsi Košík počítáno pouze 30 str. osetí na jaro.

pěstovalo především žito, oves a v menší míře i ječmen. Úhorem tedy zůstalo 1754 strychů (67,5%). Velké procento neobdělávané půdy bylo důsledkem značných válečných škod. Selské usedlosti na venkově měly mezi 30 až 90 str. a chalupnické od 3 po 20 strychů.¹¹⁵

Vzhledem ke své poloze v Polabské nížině bylo panství během třicetileté války často pustošeno nepřátelskou armádou. A také pravidelné ložirování císařské armády mělo na hospodářský stav panství nepříznivý vliv, který se mimo jiné projevil ve velkém počtu pustých polí. (V roce 1654 bylo pustých 1105 str. selské půdy a 187 str. chalupnické půdy). Obdobná byla situace v celé oblasti jižní části Boleslavska, jejíž panství musela být nově kolonizována. Přestože pusté usedlosti byly postupně znova obsazovány, činil podíl veškeré pusté půdy ještě v roce 1654 33%.¹¹⁶

Tabulka č. 2: Vývoj kolonizace na kuncberském panství v letech 1652 - 1654.¹¹⁷

	Pustých míst a pohořalých		Nově obsazených usedlostí		Nově pohořalých		Celkem obsazených usedlostí ¹¹⁸	
	Sedláci	Chalupníci	Sedláci	Chalup.	Sedláci	Chalup.	Sedláci	Chalupníci
Před r. 1652	35	50	-	-	-	-	22	37
1652	34	47	1	3	0	0	23	40
1653	25	37	10	12	1	2	32	50
1654	23	30	2	7	0	0	34	57

Alespoň částečný obraz o rychlém vývoji kolonizace na kuncberském panství v prvních několika letech, kdy panství patřilo Pavlovi z Morzinu, si můžeme udělat ze záznamů v berní rule.¹¹⁹ Během let 1652-1654 počet všech obsazených usedlostí stoupl z 41% na 63%. Lidé se nově stěhovali především na venkov. Selská i chalupnická hospodářství byla kolonizována se stejnou intenzitou. Postupně bylo znovu osídleno 37% všech pustých selských usedlostí, které patřili sedlákům (na venkově) a „sousedům effective“ (ve městě). Počet obsazených selských gruntů stoupl o 23% na 60% ze všech selských usedlostí. Chalupnických usedlostí bylo obsazeno 44% pustých hospodářství, čímž počet obsazených

¹¹⁵ PEŠÁK 1954: 29; SKŘIVÁNEK 1972: 60.

¹¹⁶ CHALUPA 2001: 7, 383 – 388.

¹¹⁷ CHALUPA 2001: 383 – 388.

¹¹⁸ Do celkového počtu nezapočítávám nově pohořalé.

¹¹⁹ CHALUPA 2001: 383 – 388.

usedlostí stoupl o 25% na 65,5%. Vesnice Břístev však i nadále zůstávala celá pustá se čtyřmi volnými chalupnickými usedlostmi.

Berně tohoto panství byla stanovena na 30 osedlých.¹²⁰ V roce 1656 se berně zvýšila o 13 3/8, neboť od tohoto roku začali odvádět daně poddaní z nově obsazených usedlostí a také pohořalí z roku 1653. V roce 1657 začali odvádět daně poddaní z nově obsazených usedlostí z roku 1654, a proto se berně zvýšila o 3 5/8 osedlého.¹²¹

Důvodem malého počtu dobytka oproti vrchlabskému panství bylo zaměření zemědělství na rostlinnou výrobu a především značné ztráty během třicetileté války. (Na kuncberském panství připadl jeden kus hovězího dobytka na 10 str. (8,8) obdělávané půdy oproti stavu na vrchlabském panství, kde jedna kráva připadala na 2²/₃ str. polí.) Původní stav byl postupně obnovován a válečné ztráty se doplňovaly nově dorůstajícím dobytkem, na což poukazuje poměr počtu 190 kusů odrostlého dobytka vůči 168 jalovicím. Lepší situace v počtu hospodářských zvířat u poddanských usedlostí byla v případě chovu ovcí, ale tento počet nemohl nahradit hovězí dobytek jako hlavní zdroj masa. (Na kuncberském panství připadala 1 ovce na 38,2 (33,3) str. obdělávaných polí, oproti jedné ovci na 98 str. na vrchlabském panství.)

Poddaní kuncberského panství se zaměřovali, narozdíl od vrchlabského, ve své obživě více na zemědělství než řemeslnou výrobu. Zastoupeni zde byli především ti řemeslníci, kteří zajišťovali základní potřeby obyvatelstva. V potravinářské oblasti řezník (jeden v městě Křinci) a pekař (jeden ve vsi Podlužany). Zpracování kovů se věnovali dva kováři (jeden v Křinci a jeden ve vsi Tuchomi). Na panství byl ještě jeden kolář ve vsi Košík. Nízký počet řemeslníků souvisel i s nedostatkem pracovních sil na panství, neboť řezník, pekař a kovář z Tuchomi se teprve nově přistěhovali na začátku 50. let.

Rozdílnost panství se projevila i v náboženském složení obyvatelstva. Obdobně jako v Hradeckém kraji byla i na Boleslavsku většina obyvatelstva nekatolická. Zejména v jižní části Boleslavska (kam patřil i Kuncberk) bylo více katolíků a narozdíl od obyvatel horských oblastí Boleslavska a Hradecka nekatolíci většinou projevovali větší ochotu ke konverzi. Na rekatolizaci na jihu Boleslavska měla příznivý vliv přítomnost církevní katolické vrchnosti na části zdejších panství (statek Sovínky, Skalsko a Kovaneč, Nebužely), blízký klášter křižovníků kajícího řádu blahoslavených mučedníků s červeným srdcem (cyriáků) v Nových

¹²⁰ 1 osedlý = 1 sedlák = 4 chalupníci = 8 zahradníků. V roce 1654 byl za zahradníka počítán jen úplný bezzemek, ale v roce 1656 se hranice posunula na 6 strychů. Proto byli někteří poddaní přesunuti ze skupiny chalupníků do skupiny zahradníků. (CHALUPA 2001: 8, 9.)

¹²¹ CHALUPA 2001: 388.

Benátkách a brandýské komorní panství. V této oblasti také pravidelně ložirovala císařská armáda, která tak bránila příchodu protestantských vojsk s jejich kněžími.¹²²

Přestože k důsledné rekatolizaci přistoupili Morzinové teprve později. Již nyní jejich poddaní konvertovali na katolictví, především z existenčních důvodů. Důležitými úřady věnujícími se správě panství byli pověřováni pouze katolíci. Také na jednotlivých hospodářských provozech byli zaměstnáváni většinou pouze katolíci. (Nekatolíkem byl pouze mlynář.) Čeď na jednotlivých dvorech byla sice převážně nekatolická, ale šafářem byl opět pouze katolík. Z existenčních důvodů přestupovali v rodině ke katolictví zejména muži,¹²³ aby si udrželi svůj úřad, nebo majitelé usedlostí, kteří se tak snažili ochránit svůj majetek. Mezi hospodáři bylo 60% nekatolíků. Ale podíváme-li se na celkový počet nekatolíků na panství, bez lidí pracujících na vrchnostenských hospodářských podnicích, stoupne poměr katolického obyvatelstva k nekatolickému na 66% k 44%. Jejich manželky a děti pak často zůstávaly nekatolíky a také svobodní lidé jeví menší ochotu ke konverzi.

Za důvod nízkého počtu katolíků na svém panství uvádí Morzin několik desetiletí trvající nepřítomnost katolického kněze, který na panství neměl možnost obživy, neboť zádušní jmění bylo za války ukradeno a pole, patřící ke kostelům, byla pustá. Nový františkánský kněz byl na panství teprve od roku 1650. Podmínkou pro důslednou rekatolizaci bylo obnovení poničených a vyhořelých kostelů a far a obnovení církevní správy. Na kuncberském panství byly tři kostely.¹²⁴ Dva filiální, kostel sv. Trojice na vrchu Chotuci nad městečkem Křinec a kostel sv. Jiljí opata, a farní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve vsi Bošíně.¹²⁵

IV. 4. Stav panství Lomnice k roku 1654¹²⁶ a porovnání s ostatními fideikomisními panstvími mezi lety 1660 - 1675

Město Lomnice nad Popelkou¹²⁷ dnes leží v Libereckém kraji, ale v 17. století patřilo ke kraji Hradeckému. Svou polohou hraničilo s krajem Boleslavským a i v mnoha jiných směrech to bylo panství hraniční. Leželo v jihozápadním okraji krkonošského podhůří. Oblast ležící severně od lomnického panství byla chladnější, hornatá a neúrodná. Její obyvatelé se

¹²² PAZDEROVÁ 1994: 9, 10.

¹²³ Z lidí hlásících se ke katolickému vyznání bylo 59% mužů.

¹²⁴ Podle berní ruly zde byl jeden farní a pouze jeden filiální kostel.

¹²⁵ PAZDEROVÁ 1994: 320 – 325.

¹²⁶ Obdobně jako u vrchlabského panství vycházím ze studie Václava Pešáka z edice Berní ruly Hradeckého kraje. (PEŠÁK, Václav. 1954. *Berní rula 13. Kraj Hradecký II.* Praha, 1954.)

¹²⁷ Dnes okres Semily.

živili především řemeslnou prací. Do této oblasti patřilo i vrchlabské panství. Naopak panství ležící od lomnického panství na jih byla úrodná a lidé se zde živili především zemědělstvím. V této oblasti leželo i panství Kuncberk.¹²⁸

Lomnické panství koupil Pavel z Morzina roku 1654 obdobně jako panství kuncberské od Jana Viktorina z Valdštejna, který toto panství zdědil čtyři roky předtím po své tetě Elišce Žerotínské z Valdštejna. Na lomnickém panství byl tehdy zámek v Lomnici a tvrz Hubojedy. Panství tvořilo městečko Lomnice, 18 vesnic (Stará Lomnice, Nová Ves, Stružinec, Pohoří, Sutice, Nedvězí, Slaná, Tuhaň, Skuhrov, Rvačov, Černá, Košov, Chlum, Kalná, Slemeno, Ždírnice, Borovnice a Hubojedy) a také pět hospodářských dvorů.¹²⁹

Svou hospodářskou a sociální situací stálo mezi dvěma rozdílnými typy, představovanými vrchlabským a kuncberským panstvím. Lomnické panství bylo sice zasaženo třicetiletou válkou, ale díky poloze blízko hor mu opět patřilo místo někde mezi téměř nedotčeným Vrchlabskem a zničeným kuncberským panstvím. Z 3252 str. polností bylo pustých polí jen 19% a i počet hovězího dobytka byl na panství poměrně vysoký (jedna kráva připadala na 4 ½ str. obdělávaných polí). Jeho stav byl sice horší než na vrchlabském panství, ale vysoce převyšoval počet hovězího dobytka na kuncberském panství.¹³⁰

Díky své poloze se lomnické panství více přibližovalo Vrchlabsku. Lomnice ležela na okraji horské oblasti severního Hradecka, která byla bez úrodné půdy. Tomu také odpovídala kvalita polností na Lomnicku, které nebyly příliš úrodné. Půdu II. bonitní třídy měla pouze jedna ves s 507 str, což ale představovalo 22% obdělávané půdy na Lomnicku. (Zajímavé je, že k ní patřilo 49% chalupnické půdy lomnického panství.) Ostatní obsazené usedlosti musely hospodařit na půdě III. bonitní třídy.¹³¹

Se svými 259 poddanskými usedlostmi patřilo Lomnicko počtem usedlostí k středně velkým panstvím severního Hradecka. Ale zároveň stálo mezi lidnatým Vrchlabskem (586 usedlostí) a Kuncberkem, který měl v roce 1654 pouze 91 obsazených hospodářství. Přestože nebylo lomnické panství tak lidnaté jako vrchlabské panství, mělo více polností a zároveň zde byla velmi rozšířená řemeslná výroba.¹³²

Zatímco na kuncberském panství patřila většina poddanské půdy k selským a chalupnickým usedlostem (všechny usedlosti měli alespoň tři strychy půdy), na vrchlabském

¹²⁸ PEŠÁK 1954: 32.

¹²⁹ SEDLÁČEK 1995: 227.

¹³⁰ PEŠÁK 1954: 39.

¹³¹ Tamtéž. 16, 31.

¹³² Tamtéž. 9, 11.

panství byla převaha zahradníků a na lomnickém panství byl poměr sedláků a chalupníků 72% k 28% zahradníkům. Dokonce i ve městě, kde se koncentrovalo obyvatelstvo uplatňující se v řemeslné výrobě a nikoli v zemědělství, tvořili zahradníci pouze 43,5% hospodářství. Naproti tomu na vesnicích byli nejpočetnější skupinou sedláci (61%). Zbývající usedlosti patřily zahradníkům (24%) a nejméně bylo chalupníků (15%). Zcela rozdílné sociální složení obyvatelstva se promítlo do dvou rozdílných sídlištních typů. Zatímco na kuncberském panství byly menší vesnice s maximálně 10 selskými a 10 chalupnickými hospodářstvími a bez zahradníků, na vrchlabském panství měly vesnice větší počet menších usedlostí a tedy i početnější obyvatelstvo. Sociální struktura obyvatelstva odpovídala způsobu jejich obživy. Kuncberské panství bylo zemědělské, zatímco na vrchlabském se poddaní více věnovali řemeslné výrobě. Jejich malá políčka, spíše zahrádky, spolu s nekvalitní půdou se těžko mohla rovnat velkým hospodářstvím na Kuncberku.¹³³

K vesnicím na Lomnicku patřilo 2227 str. obdělávané půdy, přičemž převládal počet selských usedlostí (128), k nimž patřilo 93% obdělávané půdy, nad 32 chalupnickými hospodářstvími obdělávajícími 7% polností. Na Vrchlabsku byl podíl chalupnické půdy větší (19%) a také se zvýšil počet chalupnických rodin na 112 (selských usedlostí bylo 119). Na kuncberském panství naopak převládal počet chalupníků a před revizí ruly (1656) nemělo panství nikoho, kdo by patřil do kategorie zahradníků.¹³⁴

Na Lomnicku byly typické selské statky střední velikosti, k nimž patřilo průměrně 16 str. půdy. Průměrné chalupnické hospodářství obdělávalo pole o pěti stryších. Na kuncberském panství měly selské grunty průměrně 54 strychů. Počet 12,5 str. u chalupnických usedlostí odpovídá velikosti selských polností na Vrchlabsku, kde velikost polností klesla na průměrných 13 str. selské půdy a tři strychy půdy chalupnické, což představovalo nejmenší typ velikosti obdělávané půdy.¹³⁵

Na rozdíl od Vrchlabí měla Lomnice velký podíl polí ponechaných úhorem (51%). Zbytek polností byl oset především ozimem (30%) Obdobně jako na Kuncberku pěstovala se i na Lomnici především pšenice a žito (typické pro tuto oblast) a zbytek jaří (19%). Promítaly se zde ještě škody způsobené válkou, které však ani zdaleka nedosahovaly takové velikosti jako na kuncberském panství. Obdobná jako na lomnickém panství byla situace na celém Hradecku.¹³⁶

¹³³ CHALUPA 2001: 7, 383 – 388; PEŠÁK 1954: 9, 13, 15, 27.

¹³⁴ PEŠÁK 1954: 16, 17.

¹³⁵ CHALUPA 2001: 7, 383 – 388; PEŠÁK 1954: 9.

¹³⁶ PEŠÁK 1954: 29 - 30

Obdobně jako vrchlabské panství bylo i lomnické centrem řemeslné výroby. Počtem 66 řemeslných závodů, kterým odpovídal průměr 4 dílny na 1 usedlost, za ním však zaostávalo. Stejně jako na Vrchlabsku i na Lomnicku byla rozšířená textilní výroba a tkalcovství bylo nejrozšířenějším řemeslem (1¼ usedlostí na jednoho řemeslníka). Naproti tomu u kuncberského panství se odrazily válečné škody. Zajištění řemeslné výroby bylo na panství nedostatečné a nestačilo ani běžné potřebě jeho obyvatel.¹³⁷

Tabulka č. 3: Porovnání výnosů z panství vrchlabského, lomnického a kuncberského v letech 1660 až 1675.¹³⁸

Rok	panství Vrchlabí			panství Lomnice			panství Kuncberk			celkem	
	zl.	kr.	Procent	zl.	kr.	Procent	zl.	kr.	Proc.	zl.	kr.
1660	11 135	25	73	2 169	10	14	1 969	8	13	15 273	43
1661	7 104	39	57	3 305	21	26	2 099	19	17	12 509	19
1662	11 476	19	56	3 944	33	19	5 199	38	25	20 620	30
1663	11 727	49	65	3 470	12	19	2 990	49	16	18 188	50
1664	10 938	30	53	4 218	30	20	5 647	14	27	20 804	14
1665	11 897	0	49	5 653	22	24	6 414	4	27	23 964	26
1666	12 421	5	57	5 082	36	23	4 268	0	20	21 771	41
1667	17 732	42	63	5 062	39	18	5 540	49	19	28 336	10
1668	13 633	9	53	5 265	6	21	6 704	58	26	25 603	13
1669	13 537	50	57	5 981	39	25	4 311	46	18	23 831	15
1670	15 135	0	62	4 368	12	18	4 994	39	20	24 497	51
1671	16 173	14	59	6 260	57	23	5 138	59	18	27 573	10
1672	12 134	14	53	5 162	56	22	5 737	34	25	23 034	44
1673	12 743	55	62	5 646	55	27	2 353	30	11	20 744	20
1674	13 950	15	58	4 338	53	18	5 662	37	24	23 951	45
1675	15 083	0	52	4 719	5	17	8 917	49	31	28 719	54
Celkem	206 824	6	57,5	74 650	6	21	77 950	53	21,5	359 425	5

Tabulka jasně dokládá, že vrchlabské panství zůstávalo hlavním zdrojem finančních příjmů z pozemkového majetku i po celé sledované období. Zároveň z ní lze vyčíst, že se

¹³⁷ Tamtéž. 53

¹³⁸ SKŘIVÁNEK 1972: 92 – 93.

kuncberské panství po více než deseti letech od skončení třicetileté války podílelo na příjmech z fideikomisních statků obdobným dílem jako panství Lomnice, které nebylo válkou tolik poničeno. Na poválečnou obnovu panství lze usuzovat podle stejné velikosti odvedených částek po celé období patnácti let.

IV. 5. Stavební činnost bratrů Rudolfa a Pavla z Morzinu

Morzinové se v Čechách usadili během třicetileté války. V době válečného konfliktu se obecně mnoho nestavělo. Výjimkou byla především stavební činnost Albrecht z Valdštejna v Praze a Jičíně. Morzinové začali stavět větší stavby teprve po skončení třicetileté války, tedy v době, kdy rodinný majetek spravoval Pavel z Morzinu.

Jediným stavebním počinem spojeným se jménem Rudolfa z Morzinu bylo založení rodinné hrobky v kostele sv. Tomáše při klášteře augustiniánů-poustevníků na Malé Straně v Praze, do níž byl po své smrti pohřben.¹³⁹ Krypta je kryta náhrobním kamenem, který nese znaky rodů Morzinů, Kyšperských z Vřesovic (podle Rudolfovy manželky Sabiny Silvie rozené z Vřesovic) a Hrzánů z Harasova (podle Pavlovy manželky Marie Alžběty rozené Hrzánové z Harasova) a latinský nápis: „*MONUMENTUM ISTUD / PRO SE. FRATREQUE SUO. PAULO. CHARIS. / NEPOTIBUS. AC POSTERIS. OMNIBUS. LL. / PROSAPIAE MORZINIANIAE. FUNDAVIT / EXCELLENTISS. ET ILL. DNS. DNS. / RUDOLPHUS S. R. IMPERII COMES DE MORZIN / DNS. ALBIPOLIS SAC. CAES. MT. / FERDINANDI II. ET III. SUPREMUS / MILITIAE D ... D MINO. PRAGAE / N VIII.*“¹⁴⁰

V rodinné hrobce je pochována také Pavlova druhá manželka Anna Sidonie Zádubská ze Šontálu. Pochováni jsou zde i Pavlovy děti: syn Jan Rudolf a jeho první žena Eva Konstancie rozená Vratislavová z Mitrovic, syn František Mikuláš a jeho žena Eleonora Alžběta rozená z Trautmannsdorfu, syn Ferdinand Matyáš, syn Pavel Tomáš a dcery Sylvia Kateřina a Anna Tereza.¹⁴¹

Augustiniáni zůstali Morzinům nejbližším církevním řádem, což se projevilo v ustavení několika fundací, z nichž největší zajišťovala hmotné potřeby jejich nového konventu ve Vrchlabí. Krátce před svou smrtí založil Maxmilián v roce 1705 (zemřel r. 1706) věčnou duchovní fundaci pro augustiniány poustevníky, hypotékárně pojištěnou na panství Hostinné, která měla poskytnout obživu deseti mnichům. Základní kámen ke stavbě

¹³⁹ *Ottův slovník naučný* 1901: 749.

¹⁴⁰ KOLOWRAT 1931: 71.

augustiniánského kláštera byl položen ještě roku 1705, ale klášter byl dostavěn až za jeho bratra a dědice Václava z Morzinu (1674-1737).¹⁴²

Jak jsem uvedla výše, stavební činnosti se věnoval především Pavel. Jeho stavební činnost se soustředila především na kuncberské panství. Když krátce po skončení třicetileté války koupil panství Kuncberk, musel řešit nejen otázku jeho hospodářské obnovy, ale také skutečnost, že panství nemělo žádné vhodné panské sídlo. V Křinci stála původně tvrz a na Kuncberku hrad, ale v době, kdy panství koupil, byla již obě panská sídla zcela pustá a rozbořená. Se stavbou nového raně barokního zámku začal Pavel hned po zakoupení panství.¹⁴³ Nový zámek však již během několika let přestal vyhovovat a tak nechal Pavel v letech 1659 až 1660 přistavět k původní stavbě ještě dvě boční křídla a věž v průčelí. V roce 1659 byla dokončena kaple.

V témže roce jako začal přestavovat křinecký zámek, začal také Pavel stavět lovecký zámeček na hoře Kuncberku, který byl dokončen teprve v roce 1680. Šlo o jednopatrovou budovu osmibokého půdorysu s věžičkou uprostřed. Přízemí bylo kamenné a patro hrázděné. Okolo vestibulu v přízemí byly tři místnosti (dvě světnice a kuchyně). Nad vestibulem byla uprostřed patra síň s bohatě zdobeným interiérem a kolem ní tři světnice. Bohužel v důsledku nevhodnému zacházení stavba v devatenáctém století zchátrala a na přelomu let 1890-91 se zřítla.¹⁴⁴

Projektantem křineckého zámku byl zřejmě italský architekt a stavitel Carlo Lurago,¹⁴⁵ který také pravděpodobně přistavěl k hlavní budově dvě boční křídla. Kromě toho se oba sešli při stavbě nového jezuitského kostela v Hradci Králové.¹⁴⁶ Carlo Lurago jako jeho stavitel a Pavel jako mecenáš, který daroval 300 zl. na novou kazatelnu.¹⁴⁷ Také na kuncberském panství se Pavel věnoval stavbě sakrálních staveb. Díky němu a jeho synovi Janu Rudolfovi byl postaven kostel sv. Jiljí v Křinci.¹⁴⁸

Reprezentativní budovy stavěl Pavel především na panství Kuncberk. Na dalším fideikomisním panství Vrchlabí stavěl především hospodářské budovy. V roce 1663 byl ve

¹⁴¹ Národní archiv Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671.

¹⁴² VALENTA 2005: 130–131.

¹⁴³ Záznam o koupi panství byl zanesen do desk zemských 12. ledna 1650. Stavba nového zámku, však začala již v roce 1649 (KOŘÁN 1971: 40; VLČEK 1999: 327).

¹⁴⁴ ANDĚL 1984: 246, 253; SEDLÁČEK 1997: 374 - 377; VLČEK 1999: 327 - 328, 532.

¹⁴⁵ VLČEK 1999: 327; VLČEK 2004: 382. O nepřímém dokladu mezi Carlo Luragem a Morziny SEDLÁK, V. J., Karel Lurago a Teplice. In *cyklost. katalog antikvariátu u Karlova mostu*, 10, 1957, 5-9.

¹⁴⁶ Smlouvu na stavbu kostela uzavřel Carlo Lurago roku 1654 a téhož roku byl položen základní kámen nového kostela, který byl vysvěcen roku 1666. (KOŘÁN 1971: 40; VLČEK 2004: 382.).

¹⁴⁷ KOŘÁN 1971: 40.

¹⁴⁸ SEDLÁČEK 1997: 377.

Vrchlabí postaven nový pivovar a město získávalo novou podobu díky kamenným domům, které nahrazovaly stávající roubené stavby. Renesanční zámek postavený již v 16. století byl pouze upravován. Stropy mnohých pokojů v prvním patře dostaly štukovou výzdobu a byly vestavěny místnosti mezi věžemi na jižní straně. Bohužel přesný rozsah stavebních prací na vrchlabském zámku v barokní době neznáme. Kromě toho byla v roce 1684 dokončena zámecká kaple ve Vrchlabí.¹⁴⁹

Pavel také koupil několik sousedních domů na Malé Straně v Nerudově ulici v Praze, ale honosný reprezentativní palác zde vystavěl teprve jeho vnuk Václav z Morzinu. Stavbě nákladných reprezentativních budov se Morzinové věnovali i v následujících generacích. Pavlův syn Ferdinand Matyáš nechal postavit zámek v Dolní Lukavici a Pavlův vnuk Václav (dědic fideikomisního majetku) nechal postavit kromě pražského paláce také zámek v Lomnici nad Popelkou.¹⁵⁰

¹⁴⁹ LOUDA – ZÁZVORKOVÁ 2006: 51; SEDLÁČEK 1995: 229, 232; ŠIMEK 1989: 540 – 541; VLČEK 1999: 503.

¹⁵⁰ K Morzinskému paláci v Praze více LEDVINKA – MRÁZ – VLNAS 2000: 202 – 206. K zámku v Dolní Lukavici BĚLOHLÁVEK 1985: 64., VLČEK 1999: 226 – 227. A k zámku v Lomnici nad Popelkou SEDLÁČEK 1995: 223 - 227; ŠIMEK 1989: 285 – 286; VLČEK 1999: 356.

V. Společenský vzestup rodu Morzinů

V. 1. Získání nových titulů

Po porážce stavovského povstání získal panovník nově možnost propůjčovat inkolát pro české země (podmínka pro držbu zemsko-deskových statků) a doplňovat oba šlechtické stavy (páni a rytíři) i bez souhlasu stavů. Navíc kromě doplňování stávajících šlechtických stavů začal udílet nové tituly, v českých zemích dosud neužívané. Zatímco dříve se užívali pouze tituly pán a rytíř, přibýly nyní nové šlechtické tituly. Nová titulatura odpovídala té, která se používala v říši. Na vrcholu jejího hierarchického žebříčku stál kníže (popř. vévoda), tento titul však panovník udílel jen výjimečně. Zatímco s knížecím titulem panovník šetřil, při udílení ostatních titulů si počínal mnohem štedřeji. Dalšími tituly odpovídajícími vyššímu stavu bylo oslovení „vysoce urozený“, hraběcí a panský titul. Jejich rozšíření bylo natolik vysoké, že během desetiletí došlo k devalvaci jejich hodnoty.¹⁵¹

Protože byly nové tituly nadřazené stávajícím, využíval je panovník jako způsob odměňování. Petr Maťa však předkládá také teorii,¹⁵² podle níž panovník, získal nejen novou možnost jak odměnit věrné služby, ale společně s majetkovými konfiskacemi měnil společenskou strukturu českých šlechtických elit. Pomocí nových titulů se mu nakonec podařilo devalvovat význam panského titulu, který dosud znamenal vrchol v české stavovské společnosti. Pakliže titul pán ztratil své výsadní postavení, pak titul rytíře se ocitl na okraji šlechtické společnosti. Devalvace starých českých titulů měla velké sociální důsledky. Jeden ze šlechticových atributů, totiž urozenost, již nebyl závislý pouze na počtu urozených předků, ale nově také na panovníkově vůli. Přesto se většině šlechtických rodin patřících před Bílou horou k panskému stavu podařilo získat během několika desetiletí titul, odpovídající i v nových podmínkách jejich starému postavení.¹⁵³

Za své vojenské úspěchy získal Rudolf z Morzinu zároveň se svým mladším bratrem v roce 1632 nejprve titul svobodného říšského pána (Reichsfreiherrnstand). V císařském majestátu z 10. května 1632¹⁵⁴ se připomínají především Rudolfovy služby v katolickém táboře. (V císařské armádě sloužil Rudolf teprve od roku 1631, proto je mezi jeho zásluhami vyjmenována i dřívější služba ve vojsku polského krále.) V roce 1636 získal Rudolf opět i pro

¹⁵¹ MAŤA 2004: 67, 69, 72.

¹⁵² MAŤA 2004: 67-68.

¹⁵³ MAŤA 2004: 72, 73.

¹⁵⁴ SOA zámorsk, RA Morzín –Černínů, kart 109, inv. č. 173. Udělení titulu svobodných pánů Rudolfovi a Pavlovi z Morzinu z 10. května 1632.

svého bratra říšský hraběcí titul (Reichsgrafenstand),¹⁵⁵ který byl 18. února 1642¹⁵⁶ potvrzen i pro Čechy. A nakonec v roce 1642 dosáhli Morzinové titulu vysoko a blahorodý („hoch und wohlgebohren“),¹⁵⁷ jenž byl i po Rudolfově smrti Pavlovi několikrát potvrzován.

V. 2. Rodinné a sňatkové vazby v prvních dvou generacích rodu z Morzinu v českých zemích

V. 2. 1. Životní cyklus ve šlechtické rodině v raném novověku

Obdobně jako v dnešní době odehrával se život v novověku v několika stále se opakujících cyklech. Nejdůležitějšími mezníky lidského života však byly tehdy a zůstaly dodnes narození, sňatek a smrt. Tehdy byl přechod do jednotlivých životních etap více ritualizován. Jednotlivé předěly v lidském životě jako křest, sňatek, ale i pohřeb, které dnes vnímáme jako soukromou událost, jíž se účastní jen nejbližší příbuzní, byly v raném novověku vnímány více v kontextu celé společnosti.¹⁵⁸

Narození dítěte bylo jedním ze základních cílů manželství. Zejména šlo-li o narození syna, který znamenal naději, že šlechtický rod bude pokračovat i v dalších generacích. Potřeba zajistit dědice rodového majetku byla ohrožována častým úmrtím dětí, proto byla žena téměř po celý život těhotná. Častá těhotenství, která ji samozřejmě vyčerpávala, společně se špatnou kvalitou zdravotní péče mohla vést k častým úmrtím rodičky.

Do křesťanské společnosti bylo dítě uvedeno křtem, který se konal několik dní až týdnů po porodu. Výběr kmotra byl velmi důležitý, neboť jeho povinností nebylo jen darovat svému kmotřenci při křtu dárek, ale očekávala se od něho i pomoc a příspěvní při výchově a zařazení dítěte do šlechtické společnosti. Mladý šlechtic měl dostat dvořanskou výchovu, mladíci z vážených šlechtických rodin často pobývali jako pážata nebo komorníci u panovníkova dvora. Mladíci z níže postavených rodin pak často pobývali na dvoře výše postaveného šlechtice, většinou jejich kmotra. Dívky z významných rodin se mohly stát dvorními dámami na panovnickém dvoře, nebo pobývaly ve fraucimoru nějaké významné šlechtičny. Zde se učily zásadám společenského chování, ale i ručním pracím a zároveň se zde

¹⁵⁵ SOA zámorsk, RA Morzín –Černínů, kart 109, inv. č. 172. Udělení hraběcího titulu Rudolfovi a Pavlovi z Morzinu z 18. srpna 1636.

¹⁵⁶ *Ottův slovník naučný* 1901: 749; WURZBACH 1868: 111-112.

¹⁵⁷ SOA zámorsk, RA Morzín –Černínů, kart 109, inv. č. 175. Udělení titulu vysoko a blahorodý Rudolfovi a Pavlovi z Morzinu z 16. února 1642.

také mohly seznámit se svým budoucím manželem.¹⁵⁹

V útlém dětství vyrůstali jak chlapci, tak děvčata v ženské části šlechtické domácnosti - fraucimoru. V tomto věku se o ně kromě matky staraly také kojné a chůvy. Teprve asi v šesti nebo sedmi letech přešla starost o chlapcovu výchovu do rukou otce, který rozhodl, jakým způsobem se bude jeho syn dále vzdělávat. Jeho další vzdělání zajišťoval buď domácí učitel (preceptor), nebo mladý šlechtic docházel do šlechtické, církevní či městské školy. Od poloviny 17. století získávaly na významu jezuitské školy.¹⁶⁰

Etapa dospívání, v níž se mladý šlechtic věnoval vzdělání, se završila „kavalírskou cestou“ do zahraničí. Kavalírské cesty se šlechtic zpravidla účastnil mezi šestnáctým a dvacátým rokem. V zahraničí navštěvoval univerzity, na nichž se učil právu i dalším předmětům, avšak ne vždy bylo nutné, aby dosáhl titulu. Především se procvičoval v cizích jazycích. V českých zemích se většinou mluvilo česky, popř. německy, ale během 16. století se mezi elitou ve větší míře objevila španělština, italština a od poloviny 17. století také stoupal vliv francouzštiny. Další důležitou částí byla šlechtická cvičení („exercicia“). Mladí šlechtici se cvičili např. v jízdě na koni, hudbě, tanci, šermu, ale i matematice, geografii, historii nebo vojenskému inženýrství. Během pobytu na různých dvorech v cizině získával nové kontakty, procvičoval se v umění konverzace a správném společenském chování. Mladý šlechtic však nezapomínal ani na poznávání cizích krajů, zvláště oblíbená byla návštěva různých poutních míst (např. Řím).

Spolu se šlechticem cestoval i nezbytný doprovod, jehož složení a velikost závisely na společenském postavení šlechtice. S mladíkem cestoval alespoň vychovatel - hofmistr, který měl na starost zajištění programu cesty, musel mít předchozí zkušenosti, znalosti jazyka, atd. Dále alespoň dva sluhové. V případě, že kavalírskou cestu vykonávalo více šlechticů společně nebo byl mladík z vysoce urozené rodiny, mohl se jeho doprovod několikanásobně zvětšit.¹⁶¹

Po návratu z kavalírské cesty se mladý šlechtic začlenil do stavovské společnosti. Očekávalo se, že se začne věnovat správě alespoň části rodového majetku nebo si budovat kariéru u dvora nebo např. v zemské správě. Také se měl oženit, založit novou vlastní rodinu a zajistit tak pokračování rodu.

Hledání partnera podléhalo především racionálním hlediskům. Důležitý byl zdravotní stav novomanželky, kvůli zajištění rodu, a především zdraví, neboť hlavním úkolem

¹⁵⁸ BŮŽEK et al. 2002: 266-267.

¹⁵⁹ BŮŽEK et al. 2002: 277, 298.

¹⁶⁰ BŮŽEK et al. 2002: 289, 292; MAŤA 2004: 305.

šlechticovy manželky bylo zajistit pokračování rodu. Přihlíželo se také k odpovídajícímu majetkovému a společenskému postavení. Zatímco bylo společensky přijatelné, když si šlechtic z panského rodu vzal méně urozenou manželku, pro ženu bylo naopak důležité, aby manžel pocházel ze stejné nebo vyšší společenské vrstvy, aby si zachovala svou sociální úroveň. Nerovné manželství se tak mohlo například uskutečnit mezi šlechticem z panského rodu a bohatou nevěstou z rytířské rodiny.

O manželském svazku nezdřídka rozhodovali rodiče, především otcové novomanželů. Ani v případě, že si svou manželku vybral sám šlechtic, neobešlo se konečné smluvení sňatku bez souhlasu rodin obou snoubenců. Podle usnesení tridentského koncilu byl sice k uzavření sňatku nutný souhlas obou novomanželů, ale zároveň byl nezbytný souhlas právního zástupce nevěsty, nejednalo-li se o vdovu. Právním zástupcem nevěsty byl většinou její otec, pouze v případě jeho smrti strýc nebo bratr nevěsty. Alespoň poradní hlas měli i ostatní členové rodiny.¹⁶²

Velký vliv otce na sňatek jeho dětí dokládají i svatební smlouvy Pavlových dětí, které byly uzavřené ještě za Pavlova života. Jako právní zástupce uzavřel svatební smlouvu za svou dceru Sylvii Kateřinu, ale také „na místě svého syna“ („an Statt seines Sohn“) uzavíral svatební smlouvu v případě obou svých synů Jana Rudolfa a Františka Mikuláše. Zde jistě hrálo velkou roli, že rodový majetek, na kterém bylo pojištěno obvěnění novomanželek, držel ve svých rukou Pavel. Kromě otce byla ve svatební smlouvě uvedena i matka, ale ta se již pod smlouvu nepodepisovala.¹⁶³

I když o budoucím sňatku nerozhodli přímo rodiče, hledal si mladý šlechtic budoucí nevěstu většinou pomocí rady příbuzných či přátel. Projevil-li o některou dívku zájem, snažil se s ní setkat na nějaké společenské akci. V případě oboustranného zájmu obou mladých lidí se mladík své vyvolené oficiálně „zamluvil“, a poté se ji začal dvořit. Dvoření probíhalo pod dohledem ostatní šlechtické společnosti. Mladík navštěvoval svou vyvolenou a nosil ji dary. Po určité době došlo k výprosu nevěsty, kdy se za mladíka zaručil některý z jeho přátel, a se souhlasem dívčina právního zástupce (otec, poručník) došlo k zásnubám. Doba mezi

¹⁶¹ BŮŽEK et al. 2002: 292 – 302; MAŤA 2004: 307 - 317.

¹⁶² BŮŽEK et al. 2002: 306 – 316.

¹⁶³ SOA Zámorsk, RA Černínů-Morzinů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol. 76-80. Svatební smlouva Sylvie Kateřiny z Morzinu a Hynka Ignáce Jetřicha Vitanovského z Vlčkovíc z 26. února 1666; SOA Zámorsk, RA Černín-Morzinů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 25-30. Svatební smlouva Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669; SOA Zámorsk, RA Černín-Morzinů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 13-24. Opisy svatebních smluv Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669, Jana Rudolfa a Kateřiny Rosy Vratislavové z Mitrovic z 14. července 1701 a Františka Mikuláše a Eleonory Alžběty z Trauttmansdorffu z 20. dubna 1675.

zamluvením a svatbou trvala několik týdnů až měsíců. Zásnuby byly časté na podzim a sňatek se většinou konal na konci zimy, či v květnu.¹⁶⁴

Před uzavřením sňatku byla sepsána a potvrzena svatební smlouva, která ošetřovala majetkové poměry v nově vzniklé rodině, především hmotné zajištění ženy. Proto se ve svatebních smlouvách uvádí výše věna, které do nově vzniklé domácnosti přinese žena, a také její hmotné zabezpečení v případě manželovy smrti. Tuto částku tvořilo věno, „obvňení“ spolu s jitřním darem („Morgengabe“) a dalšími případnými dary nebo jiným vdovským zajištěním.

Zatímco žena přinesla do společné domácnosti věno, které se ve svatební smlouvě zavazoval vyplatit její otec, popř. poručník, její manžel ji ve svatební smlouvě připisoval obvňení, jako manželčino hmotné zajištění v případě jeho smrti. Výše obvňení byla určena zákonem. Podle Obnoveného zřízení zemského z roku 1627 měla být výše obvňení přímo úměrná výši věna. V případě, že nevěsta byla panna, činilo obvňení o polovinu větší částku než věno. Uzavírala-li sňatek vdova, bylo obvňení, které ji připadlo z manželova majetku, stejně vysoké jako věno.¹⁶⁵ Určitým druhem obvňení je i jitřní dar (Morgengabe), který dal manžel své ženě ráno po svatební noci. Přestože jitřní dar nebyl právně uzákoněn, téměř ve všech morzinských svatebních smlouvách se objevuje, nebo je vdově vyplacena částka označovaná jako dar z lásky („Schenkung aus Liebe“). Díky této položce dosahuje výsledné vdovské zabezpečení mnohem větší výše než samotné věno nevěsty.(V případě prvního sňatku Jana Rudolfa z Morzinu byla výše nevěstina věna 10 000zlatých, ale v případě manželovy smrti měla nárok na vyplacení 75 000 zlatých.)¹⁶⁶ Příslušné peněžní částky většinou nebyly vypláceny hotově, ale jištěné pozemkovým majetkem.

Kromě světského práva bylo uzavření manželství ošetřeno také církevním právem. Usnesení tridentského koncilu uvádělo závaznou posloupnost svatebních obřadů. Před svatebním obřadem se vyžadovaly troje veřejné ohlášky, aby se mohlo poukázat na případný důvod, který bránil uzavření sňatku. Před samotným uzavřením sňatku, který se konal za

¹⁶⁴ BŮŽEK et al. 2002: 318 – 319.

¹⁶⁵ Bůžek uvádí, že „ částka pojištěná jako „obvňení“ byla přímo úměrná výši věna a činila jeho dvouapůlnásobek v případě, že nevěsta byla panna, a dvojnásobek, když do manželství vstupovala vdova.“ (BŮŽEK et al 2002: 323.)

Podle Morzinských svatebních smluv měla vdova, není-li do výsledné hodnoty dědictví započítán také jitřní dar nebo jiné vdovské zajištění, dědit své věno („Heiratsgut“) a spolu s ním i obvňení („Wiederlag“), které odpovídalo jedenapůl násobku věna panny a rovnalo se výši věna vdovy. Obdobnou terminologii jako já použil ve své bakalářské práci také Radim Stejskal (STEJSKAL, Radim. Sňatky rodu (Clam-) Gallasů v 17. a 18. století na základě svatebních smluv. Pardubice, 2003.)

¹⁶⁶ SOA Zámorsk, RA Černín-Morzínů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 25-30. Svatební smlouva Jana

přítomnosti kněze, byla nutná předsvatební zpověď.¹⁶⁷

Samotná svatba se konala v domě otce nevěsty, popř. v domě vdovy a trvala několik dní. Svatba byla významnou společenskou událostí, která mohla oběma rodinám přinést patřičnou společenskou prestiž, a proto se na ní nešetřilo penězi, byli pozváni významní hosté, součástí svatebního veselí byla nákladná hostina a další zábavy jako hudba, tanec nebo i rytířské hry a turnaje. Svatební veselí končilo „přínosem“ nevěsty do domu manžela.¹⁶⁸ Tak vznikla nová rodina, která měla zajišťovat další pokračování rodu.

V. 2. 2. Spříznění Rudolfa a Pavla z Morzinu s rodinnou Hrzánů z Harasova

Krátce po získání inkolátu v Čechách se zde Rudolf oženil. Jeho ženou se roku 1633¹⁶⁹ stala Sabina Žofie Hrzánová z Vřesovic. Sabina Žofie byla dcerou Jana Kyšperského z Vřesovic a Barbory z Malovic. Oba její bratři byli za věrnost a prokázané služby císaři povýšeni do panského stavu, získali hraběcí titul a také se během 20. let 17. století obohatili majetkem z konfiskací. Zatímco starší bratr Vilém byl číšníkem císaře Rudolfa II., královským radou a nejvyšším mincmistrem, mladší bratr Volf se věnoval vojenské kariéře a zároveň se stal královským radou, komořím a nejvyšším lovčím.¹⁷⁰ Sabina Žofie se poprvé vdala za Jana Adama Hrzána z Harasova,¹⁷¹ který byl (1623, 1624) spolu s bratrem Zdeslavem povýšen do panského stavu. Když Jan Adam roku 1631 zemřel, zanechal po sobě několik nezletilých dětí. Otcovy statky zdědil jeho syn Jan Adam, který byl povýšen do hraběcího stavu, zastával úřad královského místodržícího a byl nejvyšším lovčím. Dcera Jana Adama a Sabiny Žofie Marie Eliška Hrzánová z Harasova se provdala za Rudolfova mladšího bratra Pavla.

Podmínky svatební smlouvy byly ústně domluveny již 23. července 1640, ještě za života Pavlova staršího bratra Rudolfa, ale písemná podoba smlouvy byla uzavřena teprve 26. října 1647. (Tedy několik let po uzavření sňatku.)¹⁷²

Marie Alžběta dostala věnem 4 000 zlatých jako její podíl z otcova dědictví. Tyto peníze nebyly vyplaceny hotově, ale zůstaly pojištěny na panství Červený Hrádek, které po

Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669.

¹⁶⁷ BŮŽEK et al. 2002: 324.

¹⁶⁸ BŮŽEK et al. 2002: 325 - 330.

¹⁶⁹ SEDLÁČEK 1998: 270.

¹⁷⁰ *Ottův slovník naučný* 1907: 1024 – 1025.

¹⁷¹ *Ottův slovník naučný* 1896: 813; SEDLÁČEK 1998: 270.

¹⁷² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Černín-Morzinů, kart. 103, sign. D4, inv. č. 141, fol. 201. Svatební smlouva

otci zdědil bratr Marie Alžběty Jan Adam Hrzán z Harasova. Z těchto peněz byl každý půlrok vyplácen 6% úrok. Svatební smlouva byla uzavřena podle Obnoveného zřízení zemského, a proto byla výše obvěnění stanovena na 6 000 zlatých, které byly pojištěny na Pavlových statcích. V případě Pavlovi smrti by Marie Alžběta zdědila celkem 10 000 zlatých. Kromě Pavla, jeho ženy Marie Alžběty a jejího bratra Jana Adama jsou jako svědci podepsáni také Heřman Černín z Chudenic a Jan Viktorin z Valdštejna.

Po smrti Marie Alžběty se Pavel oženil podruhé. Z roku 1679 (4. února) pochází svatební smlouva¹⁷³ uzavřená v Praze mezi Pavlem a vdovou Annou Sidonií rozenou Zádubskou ze Šontálu. Anna Sidonie přinesla do manželství 3 000 zlatých věna. Jako vdova získala obvěnění ve stejné výši jako bylo její věno. Pavel ji k němu navíc písemně přislíbil ještě 4 000 zlatých jako zvláštní dar z lásky („Schenkung aus Liebe“). Dohromady tedy po jeho smrti měla dostat částku 10 000 zlatých. Tato částka byla pojištěna na Pavlových fideikomisních statcích (Vrchlabí, Kuncberk a Lomnice). Zvláštní odstavec ve smlouvě také uváděl, že po manželově smrti měla navíc nárok ještě ročně pobírat rentu 400 zlatých, která jí měla být vyplácena pouze tak dlouho, dokud se znovu nevdá. Stejně tak si po Pavlově smrti směla ponechat všechny šperky, peníze a další věci, které jí daroval. Svatební smlouvu podepsali oba manželé a svědci.

Přestože se Marie Alžběta vdávala jako panna a Anna Sidonie jako vdova, a proto lze očekávat rozdílnou výši vdovského zabezpečení, měly obě Pavlovy manželky v případě jeho smrti získat částku v hodnotě 10 000 zlatých a Anně Simonii měla být ještě navíc vyplacena roční renta 400 zlatých. Zde se zřejmě projevila změna v Pavlově společenském postavení. V roce 1640, kdy byl domluven první sňatek, vlastnil rodové panství jeho starší bratr Rudolf. A naopak v době uzavření druhého sňatku měly Pavlovy děti vlastní rodiny.

IV. 2. 3. Rodina Pavla z Morzinu

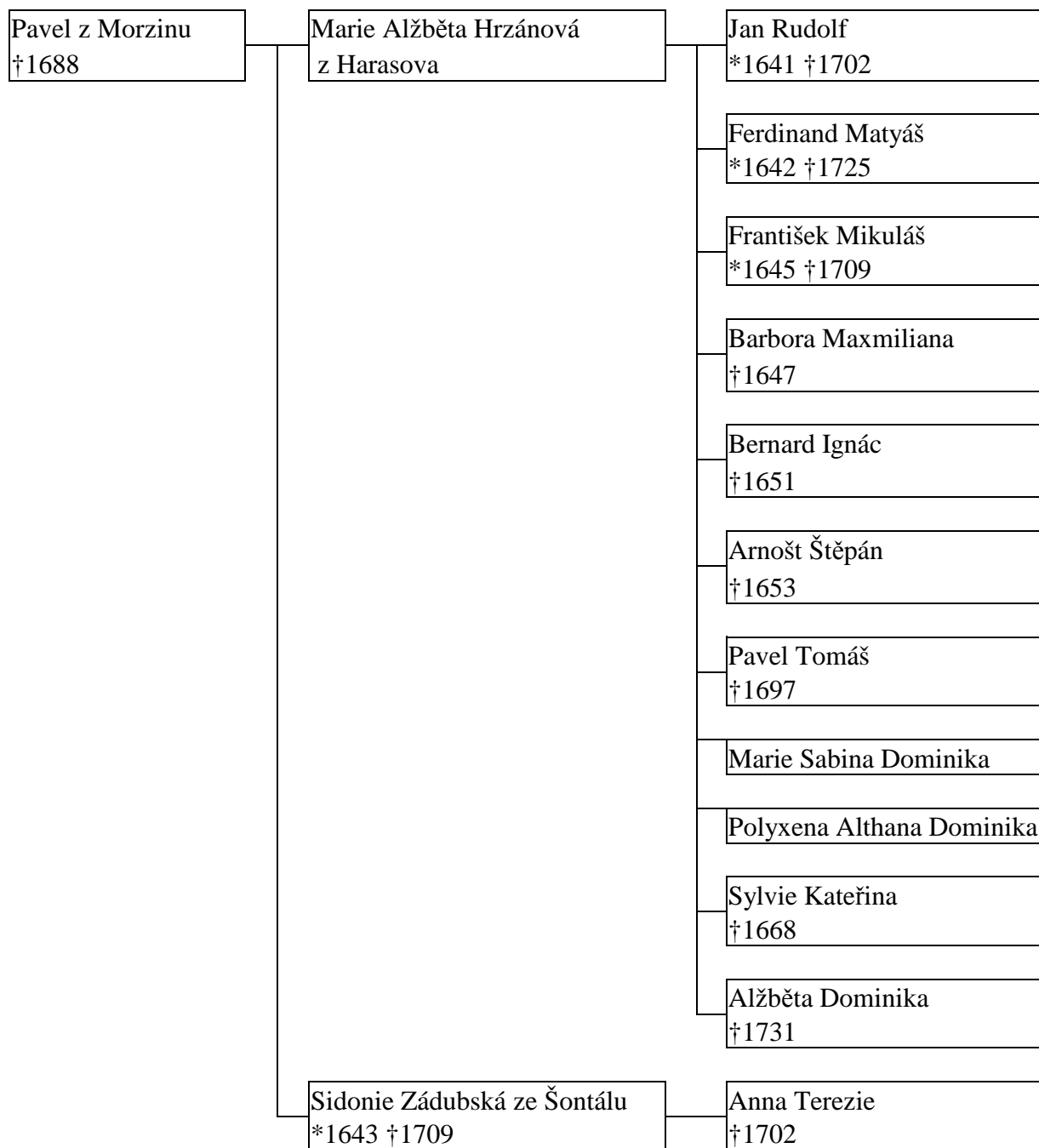
Z Pavlova prvního manželství pocházelo jedenáct dětí, z nichž se dospělého věku dožili čtyři synové Jan Rudolf, Ferdinand Matyáš, František Mikuláš a Pavel Tomáš a čtyři dcery Marie Sabina Dominika, Polyxena Altana Dominika, Sylvie Kateřina a Alžběta Dominika. Dcera Barbora Maxmiliána a synové Bernard Ignác a Arnošt Štěpán zemřeli v

Pavla z Morzinu a Marie Alžběty Hrzánové z Harasova z 26. října 1647.

¹⁷³ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Černín-Morzinů, kart. 103, sign. D4, inv. č. 141, fol. 202. Svatební smlouva Pavla a Anny Sidonie z Morzinu z 4. února 1679.

dětském věku. V druhém manželství se narodila pouze dcera Anna Terezie.

Rodokmen č. 2: Rozrod dětí Pavla z Morzinu¹⁷⁴

Z Pavlových dcer se vdala pouze Sylvie Kateřina. V roce 1666 (26. února) byla uzavřena svatební smlouva mezi jejím otcem a Hynkem (Ignácem) Jetřichem Vitanovským

¹⁷⁴ *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv.

z Vlčkovic.¹⁷⁵ Hynek pocházel ze starého českého rytířského rodu. Jeho otec Adam Mikuláš byl hejtmanem Hradeckého kraje. Matkou Hynka Jetřicha byla Dorota Anna Sudovna z Řeneč. Díky otcovým zásluhám byl Hynek 28. února 1666 povýšen do panského stavu starožitných rodů, získal titul barona a byl mu polepšen erb. Hynek zdědil po otci statky Kyšperk, Orlici a Uhersko a po strýci Vilémovi Alexandrovi Vepřovice.¹⁷⁶

Věno Sylvie Kateřiny bylo stanoveno na 20 000 zlatých. Smlouva se stala platnou teprve, když bylo vyplaceno 10 000 zlatých a zbývajících 10 000 mělo být zapláceno do roka a dne. Potvrzení o zaplacení první splátky v hodnotě 15 000 zlatých je datováno z 21. července 1667. Zbývajících 5 000 zlatých zaplatil Pavel teprve na konci roku 1669.¹⁷⁷ Na zpoždění platby snad mohla mít vliv smrt Sylvie Kateřiny v roce 1668. Hynek Jetřich však i nadále zůstal s Morziny v příbuzenském vztahu, neboť se již dva roky po smrti Sylvie Kateřiny oženil s její sestřenicí Johankou Magdalénou, dcerou Jana Adama Hrzána z Harasova.

Obvňování Sylvie Kateřiny bylo opět určeno podle zemského práva a stanoveno na 37 500 zlatých. Hynek Jetřich se také zavazoval zaplatit své ženě jitřní dar v hodnotě 6 500 zlatých. Celkem tedy do manželství přispěl částkou 44 000 zlatých, kterou jistil na svých statcích v Hradeckém kraji (Kyšperk a Orlice). Kromě otce a ženicha jsou jako svědci psáni navíc Jan Arnošt Schaffgotsch, Karel Leopold Caretto z Millesimo a Jan Petr Hober z Hengersdorfu.

Ještě předtím než se Sylvie Kateřina vdala, vstoupily dvě její sestry do kláštera sv. Anny, řádu svatého Dominika na Starém Městě pražském. Jako první se stala jeho členkou Polyxena Altana Dominika v roce 1662 a dva roky poté také její sestra Marie Sabina Dominika. Oběma věnoval otec na zajištění jejich potřeb 3 000 kop míšenských. 500 kop vyplatil hotově a ze zbývajících 2 500 vyplácel každého půl roku 6% úrok. Tyto peníze byly rozděleny tak, že klášteru připadlo 120 kop a své dceři platil 30 kop. V roce 1670 vstoupila do téhož kláštera také Pavlova nejmladší dcera z prvního manželství Alžběta Dominika. I jí otec vyhradil na zajištění jejich potřeb částku 3 000 kop míšenských.¹⁷⁸ Vzhledem k dobrému

č. 771.

¹⁷⁵ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol. . Svatební smlouva Sylvie Kateřiny z Morzinu a Hynka Ignáce Jetřicha Vitanovského z Vlčkovic z 26. února 1666.

¹⁷⁶ *Ottův slovník naučný* 1907: 766 – 767.

¹⁷⁷ SOA Zámorsk, RA Morzín-Černínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol 81 – 82, Stvrzenka na zaplacení 15 000 zlatých z 21. července 1667 a fol 83-84, stvrzenka na zaplacení 5 000 zlatých věna z 8. prosince 1669.

¹⁷⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Černín-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 138, Smlouva o vstupu do kláštera Polyxeny Altany z 30. července 1662; Smlouva o vstupu do kláštera Marie Sabiny z 29. června 1664 Smlouva o vstupu do kláštera Alžběty Dominiky z 30. listopadu 1670.

stavu morzinských financí a vysokému věnu a obvěnění v případě ostatních sourozenců předpokládám, že všechny tři Pavlovy dcery se rozhodly vstoupit do kláštera z vlastního náboženského přesvědčení a nikoli proto, že by jejich rodina nebyla schopná vyplatit věno v patřičné výši.

Nejstarší Pavlův syn Jan Rudolf se oženil dvakrát. První manželství bylo uzavřeno s Evou Konstancí Vratislavovou z Mitrovic, dcerou Aleše Ferdinanda Vratislava z Mitrovic a Lidmily Maxmiliány, rozené hraběnky Lažanské. Aleš Ferdinand Vratislav z Mitrovic byl povýšen nejprve do panského stavu (1629) a poté do panského stavu starožitných rodů (1646). Aleš Ferdinand se věnoval kariéře v zemských úřadech. Byl radou u dvorského a komorního soudu, hejtmanem Nového Města pražského a Vltavského kraje, nejvyšším berníkem Českého království, prezidentem komory a místodržícím. Koupil několik statků, z nichž vytvořil panství Lnáře, které zdědily jeho dcery, které ho následně prodaly Humprechtovi Janu Černínovi z Chudenic.¹⁷⁹

Svatební smlouvu z roku 1669¹⁸⁰ uzavřel Pavel z Morzinu jménem svého syna Jana Rudolfa, kterému tehdy bylo 28 let. Věno Evy Konstancie bylo stanoveno na 10 000 zlatých, které otec nevěsty slíbil zaplatit Pavlovi. Pavel se naopak zaručil obvěnit Evu Konstancii částkou 15 000 zlatých, která spolu s jejím věnem byla pojištěna na panství Dolní Lukavice. Evě Konstancii byl také slíben jitřní dar v hodnotě 50 000 zlatých, z nichž 30 000 zlatých bylo jištěných panstvím Nižbor a zbývajících 20 000 bylo pojištěných na fideikomisním panství Lomnice. Dohromady tedy celá částka činila 75 000 zlatých (věno, obvěnění, jitřní dar). Smlouvu podepsali a zpečetili kromě obou otců také František Vratislav z Mitrovic, Jakub Leopold z Halleweilu,¹⁸¹ a Karel Leopold Caretto de Millesimo. Ani jeden z manželů svůj podpis nepřipojil.

Asi rok po smrti Evy Konstancie (1700) se Jan Rudolf oženil podruhé. I jeho druhá manželka, Kateřina Rosa, pocházela z rodu Vratislavů z Mitrovic (zemř. 1725). Kateřina Rosa byla dcerou Ignáce Vratislava z Mitrovic a Maxmiliány Františky rozené Kocové z Dobrše. Ignác Vratislav z Mitrovic se věnoval kariéře v zemských úřadech. Začínal jako hejtman Plzeňského kraje, později se stal radou dvorského a komorního soudu a také tajným radou.

¹⁷⁹ *Ottův slovník naučný* 1900: 216; *Ottův slovník naučný* 1907: 1005.

¹⁸⁰ SOA Zámorsk, RA Černín-Morzinů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 25-30. Svatební smlouva Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669.

¹⁸¹ *Ottův slovník naučný* 1896a: 800 – 801. Jeho první ženou byla Dorota Vratislavová z Mitrovic. Ředitel c. k. komory a roku 1671 byl povýšen do hraběcího stavu.

Jako nejstaršímu z rodiny mu bylo v roce 1701 dovoleno užívat titul hraběte.¹⁸²

Podle svatební smlouvy z 14. července 1701¹⁸³ získal Jan Rudolf od svého tchána věno 3 000 zlatých. Jan Rudolf naopak slíbil, že v případě jeho smrti zdědí Kateřina Rosa částku 30 000 zlatých, které byly jištěny panstvím Kounice. Dále ji měla být každý rok vyplácena vdovská renta v hodnotě 150 zlatých a navíc také vůz se šesti tažnými koňmi. Jan Rudolf zemřel již v roce 1702.

Jan Rudolf zdědil (1688) po otci fideikomisní statky a Dolní Lukavici. Již roku 1689 prodal bratrovi Ferdinandovi Matyášovi Dolní Lukavici, která ležela v Plzeňském kraji, a téhož roku koupil panství Nový Ronov, které leželo nedaleko jeho zděděných fideikomisních statků. Roku 1700 koupil Loukovec s Kurovodicemi. Po smrti nejmladšího bratra Pavla Tomáše (1697) zdědil jeho panství Kovanice.¹⁸⁴

Pavlův druhorozený syn Ferdinand Matyáš se oženil s Kateřinou z Pfürdt, ovdovělou Schamburg. Ferdinand zdědil otcovi statky na Moravě, ale vzápětí je prodal (1688-1689) a v roce 1690 koupil od svého mladšího bratra Františka Mikuláše panství Opálku s Klenovým, kterou však po osmi letech také prodal a roku 1699 koupil od staršího bratra Jana Rudolfa panství Dolní Lukavici, ke kterému připojil Chlumčany (1712) a Letiny (1717). O trvalém usazení Ferdinanda Matyáše v Plzeňském kraji svědčí jeho úřad hejtmána zdejšího kraje.¹⁸⁵

Další Pavlův syn František Mikuláš se oženil s Eleonorou Alžbětou z Trauttmansdorffu, dcerou Adama Matyáše z Trauttmansdorffu¹⁸⁶ a Evy Johany rozené ze Šternberka. Adam Matyáš byl nejstarším synem Maxmiliána z Trauttmansdorffu, kterému se podařilo získat značný vliv u císařského dvora, byl povýšen do hraběcího stavu a získal v Čechách mnohá panství. I jeho syn se snažil uplatnit na císařském dvoře. Získal hodnost komorníka, ale později se místo dvorské kariéry věnoval úřadům v české zemské správě. Od roku 1645 byl nejvyšším maršálkem, později se stal královským místodržícím a soudcem zemským. Přestože Adam Matyáš nepocházel z rodu s předbělohorským inkolátem, podařilo

¹⁸² *Ottův slovník naučný* 1907: 1006.

¹⁸³ SOA Zámorsk, RA Černín-Morzinů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 37-40, svatební smlouva Jana Rudolfa a Kateřiny Rosy Vratislavové z Mitrovic z 14. července 1701.

¹⁸⁴ *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.

¹⁸⁵ *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.

¹⁸⁶ *Ottův slovník naučný* 1907: 671.

se mu získat vysoký zemský úřad v Čechách.

Také za Františka Mikuláše uzavírali smlouvu rodiče. Sňatek byl nejprve ústně smluven v Praze 24. března a poté písemně stvrzen na zámku v Horšovském Týně smlouvou z 20. dubna 1675.¹⁸⁷ Tehdy bylo Františku Mikulášovi 30 let. Věno bylo stanoveno na 4 000 zlatých. Podle Obnoveného zřízení zemského činila výše obvěnění 6 000 zlatých a k obvěnění byl ještě přidán dar z lásky („Schenkung aus Liebe“) v hodnotě 15 000. Eleonora Alžběta by získala v případě úmrtí svého manžela dědictví v hodnotě 25 000 zlatých, pojištěných na panství Opálka, a spolu s nimi ještě veškeré klenoty, peníze, stříbro nebo dárky, které dostane od manžela. Pod smlouvu se podepsali oba otcové, nevěsta a další svědci. František Mikuláš zdědil po otci panství Opálku a Klenový však prodal bratru Ferdinandovi Matyášovi (1690) a následně koupil Měcholupy (1692), za které dal Čachrov. Také Měcholupy prodal (1696) a koupil Drhovli.¹⁸⁸

Od začátku (v první generaci) si Morzinové vybírali manželky ze starých českých rodů. To se nezměnilo ani v dalších generacích. Kromě Ferdinanda Matyáše si všichni sourozenci našli partnera mezi panskými rody usazenými v Čechách. Manžel Sylvie Kateřiny sice pocházel pouze ze starého českého rytířského rodu, ale byl nově nobilitován do panského stavu. Obdobně i česká větev rodu Trauttmansdorffů se sice v Čechách usadila teprve ve 20. letech 17. století, ale dokázali rychle zdomácnět v novém prostředí, čemuž odpovídá i kariéra ve vysokých zemských úřadech.

Morzinové přesto nikdy nepatřili k šlechtickým rodům, které obsazovaly nejvyšší posty v zemské správě. Pavel z Morzinu se sice stal hejtmanem jak Hradeckého, tak Boleslavského kraje, tedy krajů, v nichž měli Morzinové své hlavní pozemkové vlastnictví, ale nikdy se nedostal v hierarchii zemských úřadů výše. Přesto že ještě v polovině 17. století mohli úředníci z nejvyšších zemských úřadů začínat jako hejtmané jednotlivých krajů, upadal v následujících letech význam tohoto úřadu a svou roli zde sehrál zřejmě i obecný jev, že nejvyšší zemské posty obsazovaly šlechtické rody přítomné v Čechách před stavovským odbojem.¹⁸⁹

Jména podepsaných svědků na svatební smlouvě byla prestižní záležitostí. Na většinu

¹⁸⁷ SOA Zámorsk, RA Černín-Morzinů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 13-24, opisy svatebních smluv Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669, Jana Rudolfa a Kateřiny Rosy Vratislavové z Mitrovic z 14. července 1701 a Františka Mikuláše a Eleonory Alžběty z Trauttmansdorffů z 20. dubna 1675.

¹⁸⁸ *Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.

morzinských svatebních smluv se podepisovali šlechtici patřící k zemské středně zámožné šlechtě. Jako svědci často vystupují šlechtici, od kterých Pavel odkoupil pozemkový majetek. V případě uzavření svatební smlouvy s jeho první manželkou Marií Alžbětou¹⁹⁰ jde o Jana Viktorina z Valdštejna, který několik let po uzavření této svatební smlouvy prodal Pavlovi nejprve panství Kuncberk a poté i panství Lomnici. Od Karla Leopolda Caretto z Millesimo odkoupil Pavel v roce 1666 Dolní Lukavici (24. června), a téhož roku se hrabě Caretto podepsal pod svatební smlouvu Pavlovi dcery Sylvie Kateřiny¹⁹¹ a zároveň je podepsán jako svědek u svatební smlouvy Jana Rudolfa s Evou Konstancií Vratislavovou z Mitrovic (1669).¹⁹² Na Pavlově svatební smlouvě s Annou Sidonií¹⁹³ byli podepsáni v roli svědků Jan Jiří Volbram Brandlínský ze Štěkře a Václav Sylvester Smrčka z Mnichu, kteří zastávali nižší úřady v zemské správě.

Pouze v případě svatební smlouvy Františka Mikuláše s Eleonorou Alžbětou z Trauttmansdorffu,¹⁹⁴ se Morzinům podařilo mezi jména svědků získat přední české aristokraty. Na svatební smlouvě jsou podepsáni: Bernard Ignác z Martinic, Jan Jáchym Slavata, Humprecht Jan Černín, Vilibald Albrecht z Kolovrat a bratranec Františka Mikuláše Jan Adam Hrzán z Harasu. Na prestižní jména svědků mělo zřejmě vliv především postavení nevěsty, která pocházela z velmi dobře situované rodiny, zatímco ostatní nevěsty pocházely ze středně bohatých šlechtických rodů.

V 16. století bylo obvyklé, že otec odkázal všem svým synům stejný podíl z majetku bez ohledu, zda šlo o prvorozeného, či nikoli.¹⁹⁵ V sedmnáctém století však prvorozenost vstupovala do popředí a častěji byla dávána v testamentech přednost prvorozenému synovi. Navíc se nově ve šlechtické společnosti objevovaly fideikomisní majetky. Také Pavel z Morzinu nechal v roce 1665 ustanovit fideikomis, který po jeho smrti zdědil nejstarší syn Jan Rudolf. Kromě fideikomisních statků kupoval Pavel v pozdějších letech další statky.

¹⁸⁹ MAŤA 2004: 328 – 363; WURZBACH 1868: 110.

¹⁹⁰ Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 103, sign. D4, inv. č. 141, fol. 201. svatební smlouva Pavla z Morzinu a Marie Alžběty Hrzánové z Harasova z 26. října 1647.

¹⁹¹ SOA Zámorsk, RA Černínů-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol. 76-80. Svatební smlouva Sylvie Kateřiny z Morzinu a Hynka Ignáce Jetřicha Vitanovského z Vlčkovic z 26. února 1666;

¹⁹² SOA Zámorsk, RA Černínů-Morzínů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 25-30. Svatební smlouva Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669.

¹⁹³ Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 103, sign. D4, inv. č. 141, fol. 202. svatební smlouva Pavla z Morzinu a Anny Sidonie Zádubské ze Šontálu z 4. února 1679.

¹⁹⁴ SOA Zámorsk, RA Černínů-Morzínů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 13-24. Opisy svatebních smluv Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669, Jana Rudolfa a Kateřiny Rosy Vratislavové z Mitrovic z 14. července 1701 a Františka Mikuláše a Eleonory Alžběty z Trauttmansdorffu z 20. dubna 1675.

¹⁹⁵ MAŤA 2004: 566 – 567.

Svatební smlouvy jeho synů ovšem byly uzavřeny několik let poté, co Pavel zakoupil nová panství, která již nepatřila k fideikomisu. První svatební smlouva Jana Rudolfa,¹⁹⁶ v které bylo věno a obvěnění pojištěno na panství Dolní Lukavice, byla uzavřena tři roky po koupi tohoto panství, které také Jan Rudolf zdědil po otcově smrti. Obdobně ve svatební smlouvě Františka Mikuláše bylo případné obvěnění manželky po jeho smrti jištěno na alodním panství Opálka, které Pavel koupil dva roky před uzavřením s.vatební smlouvy Františka Mikuláše. Jistě nepřekvapí, že František Mikuláš zdědil po svém otci právě panství Opálku. Bohužel, se mi nepodařilo najít svatební smlouvu Ferdinanda Matyáše, ale předpokládám, že i jeho sňatek byl uzavřen teprve poté, co jeho otec zakoupil své statky na Moravě, které po něm Ferdinand Matyáš zdědil. Nejmladší Pavlův syn Pavel Tomáš nezdědil po otci žádné panství, a zřejmě i proto se nikdy neoženil.

V. 2. 4. Pavlův dvůr na křineckém zámku

Podle Václava Bůžka je šlechtický dvůr „početná a různým způsobem vnitřně členěná, ale ohraničená, nikoli však uzavřená skupina osob pobývajících v blízkosti šlechtice“.¹⁹⁷

Dvůr v „užším“ smyslu označovaný také jako „hofštát“ se začal utvářet někdy před polovinou 16. století jako způsob reprezentace konkrétního velmože. „Užší“ dvůr byl tvořen několika úředníky a dalšími služebníky, jejichž úkolem byla starost o šlechtice a jeho rodinu. V čele Pavlova dvora stál hofmistr Jan Jiří z Remyňku, kterému podléhali služebníci starající se o chod křineckého sídla (tři lokajové a topič). Pod hofmistrem stáli další „úředníci“, kteří byli pověřeni správou konkrétního dvorského úřadu. Patřil sem sekretář Vilém Bortsch. O otázku stravy se staral „táfldekor“ Kryštof Erben spolu s kuchařem Kryštofem Czenkrem. Starost o cestování, stáje, koně a vozy měl štolmistr Fridrich Richter a jeho podřízení (dva „rajtknechtí“, kočí a „forajt“). Mimo tyto služebníky patřil ke dvoru také bavič, starající se o rozptýlení Pavlovy rodiny. K Pavlovu dvoru patřil též „dvořan“ Vilém Zásmucký ze Zásmuk, který na Pavlově dvoře neměl konkrétní úřad¹⁹⁸

Zvláštní částí „užšího“ dvora byl tzv. „fracimor“, tedy ženská část dvora, která spadala do sféry vlivu Pavlovy manželky Marie Alžběty. Šlechtičny měly vlastní dvůr od dosažení plnoletosti, většinou ho tvořil různý počet šlechtičien z příbuzných rodin, nebo rodin,

¹⁹⁶ SOA Zámorsk, RA Černín-Morzinů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 25-30, svatební smlouva Jana Rudolfa a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669.

¹⁹⁷ BŮŽEK et al. 2002: 195.

¹⁹⁸ BŮŽEK et al. 2002: 202, PAZDEROVÁ 1994: 320.

kteře byly majiteli dvora blízké. Dalšími ženami na šlechtickém dvoře byly různé služebné. V případě Pavlova dvora označené jako „při manželce mé“.¹⁹⁹ Sem patřily komorná, prادلena, švadlena, klíčnice a děvečka. Protože Pavlovo manželství trvalo již několik let, nechyběla u jeho dvora ani chůva, která se starala o jeho tři nebo čtyři děti.²⁰⁰

Zatímco aristokraté měli na svém dvoře 40 až 200 osob i více, patřilo do „užšího“ dvora Pavla z Morzinu okolo 20 osob. Podle soupisu poddaných z roku 1651 patřily k Pavlovu dvoru pouze osoby katolického vyznání.²⁰¹

K „širšímu“ dvoru patřily osoby zabývající se každodenním provozem sídel a správou rodového majetku. V čele panství stál většinou hejtman, na kuncberském panství šlo pravděpodobně o osobu nazývanou „ouředník“. Ten měl k ruce písaře, pověřeného vedením účtů. K dalším služebníkům dohlížejícím na hospodářský chod panství patřil „fišmistr“, který se staral o dva rybníky. V panském pivovaru pracovali sládek, pivovarník a bednář. Dohled nad vinicemi měli vinař a vinařka. Když Pavel z Morzinu koupil kuncberské panství, patřily k němu dva mlýny, ale v soupise poddaných z roku 1651 je uváděn pouze jeden mlynář s mlynářkou. Pravděpodobně byl druhý mlýn krátce po skončení třicetileté války neobsazen. V čele hospodářských dvorů Tuchomského a Sovenského stáli šafář s šafářkou. V obou tvořili čeleď tři pacholci, tři pohůnci a skoták společně s „děvkami“ (na Tuchomském dvoře dvě a na Sovenském tři).²⁰²

Z dochovaného soupisu úředníků a služebníků na kuncberském panství a zároveň z Pavlova vyhotovení tohoto soupisu, lze usuzovat, že se Pavel nejčastěji zdržoval právě na kuncberském panství. Tomu odpovídá i větší stavební činnost na panství Kuncberk než na ostatních panstvích.

¹⁹⁹ PAZDEROVÁ 1994: 320.

²⁰⁰ Přesné datum narození znám pouze u tří nejstarších Pavlových synů, kteří se již v této době narodili. Ve stejném roce zemřel jeho syn Bernard Ignác. Samozřejmě je pravděpodobné, že se již narodila některá z Pavlových dcer. (*Ottův slovník naučný* 1901: 749-750; WURZBACH 1868: 108 - 113; ZEDLER 1739: 1892-1894; NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671, NA Praha, Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.)

²⁰¹ BŮŽEK et al. 2002: 197, PAZDEROVÁ 1994: 320.

²⁰² BŮŽEK et al. 2002: 195 – 205; MATUŠÍKOVÁ, L. - KUKÁNOVÁ, Z. - ZAHRADNÍKOVÁ, M. 2000: 1421 – 1422; PAZDEROVÁ 1994: 5, 320, 321.

VI. Závěr

Rudolf z Morzinu prožil strmou kariéru v císařské armádě v době, která byla plná společenských zvrátů. Po porážce stavovského povstání a v následujících desetiletích přišlo vinou konfiskací mnoho domácích rodů o své majetky. Pozemkový majetek však i nadále existoval, a protože panovník, kterému konfiskované statky připadly, vedl nákladnou válku, přesunul se pozemkový majetek do rukou staré i nové šlechty. Nejvíce z těchto majetkových přesunů těžila česká domácí šlechta, ale velká část se přesunula i do rukou rodů v českých zemích dosud cizích. Rudolf z Morzinu dokázal díky své vojenské kariéře získat pro svou rodinu pomocí několika nobilitací společenský vzestup a zároveň ji hmotně zabezpečit získáním vrchlabského panství. Avšak ani jeho nástupci, zejména bratr Pavel, se nepřestali zvyšovat rodinný majetek a rodinnou prestiž.

Pavel nevynikal na bojištích, ale zato měl jistě hospodářské nadání, neboť se mu během více jak čtyřiceti let podařilo hmotně zabezpečit tři ze čtyř synů natolik, že každý mohl založit vlastní rodinu. Titulární a společenský stav rodin byl po porážení stavovského povstání velmi provázaný, ale většinou polepšení společenského postavení přicházelo jako důsledek loajality k panovníkovi a ekonomické síly konkrétní rodiny, či jednotlivce. U Morzinů naopak hospodářský vzestup následoval až po dosažení titulárního vzestupu. Snaha o udržení či povznesení rodinné prestiže se v dalších generacích již nesoustředila na titulární zisky, ale své postavení mezi českou stavovskou obcí budovali pomocí sňatkové politiky s předními českými rody.

VII. Zusammenfassung

Meine Bachelorarbeit beschreibt Lebensschicksal zwei Brüder Rudolf und Paul von Morzin. Während dreißigjähriges Kriegs hat Rudolf in der keiserlichen Armee gedient. Er hat bedeutende Schlachte (bei Fürst, bei Lützen, bei Nördlingen, bei Wittstock u. a.) teilgenommen. Während einigen Jahren hat er die Charge Generalfeldwachtmeister im Jahre 1633 und im Jahre 1636 die Charge Generalfeldzeugmeister gewonnen. Im Jahre 1638 war Rudolf an der Spitze seiner Karriere, denn er zum Feldmarschall der sächsischer Armee ernannt worden. Nach der Schlacht bei Chemnitz, wo seine Truppen verloren haben, wurde er verabschiedet.

Dank seiner erfolgreichen Karriere in der kaiserlichen Armee hat er den Titel Freiherr und den Titel Graff für sich und seinen Bruder Paul. Dank seines treuen Dienstes und die Abstützung Keisers in der Frage des Walendsteins Verrats hat er die Belohnung 100 Tausend Gulden gewonnen. Aber er hat statt dieses Gelds die Herrschaft Vrchlabí (Hohenelbe) gewonnen.

Er hat auch mit Sabina Sofie Hrzan von Harras, geborene von Vřesovic, verheiratet. Diese Ehe war kinderlos, und deshalb hat sein Bruder seinen Besitz vererbt. Paul hat zu Vrchlabí weitere Herrschaft zugekauft. Er hat im Jahre 1650 die Herrschaft Kuncberk (Kunstberg) und 1654 die Herrschaft Lomnice gekauft. Aus Vrchlabí, Kuncberk und Lomnice hat er ein Familienfideicommiss machen gelassen. Er hat auch weitere Herrschaft Nižbor, Dolní Lukavice, Opálka, Lesonice, Martinkov, Bítovanky und Čistá gekauft.

Die Herrschaft Vrchlabí hat in Krkonoše (Riesengebirge) gelegen. Dank ihrer Lage in den Bergen sein fremde Truppen nicht durch dieses Gebiet gezogen und die kaiserliche Armee hat hier nicht oft logiert, und deshalb war diese Herrschaft nicht so zerstört und verwüstet. Hier haben viele Untertanen gelebt, die eigenes kein Feld hatten. Sie haben im Handwerkerberuf gearbeitet. Vor allem in der Textilherstellung. Der Lein hat exportieren geworden und aus dem Verkauf des Leins hat Morzin vielen Geld gewonnen.

Die Herrschaft Kuncberk war kriegszerstört, und deshalb musste Paul hier neuen Gebäudes bauen und er hat neue Besiedelung seines Herrschafts unterstützt. In der Stadt Křinec hat er das neue Schloss erbaut und auf dem Berg Kuncberg hat er das neue Jagdschloss erbaut.

Paul hat Marie Elisabeth Hrzan von Harras verheiratet. Sie war Tochter Rudolfs Ehefrau. Mit Marie Elisabeth hatte Paul vier erwachsene Söhne und vier erwachsene Töchter.

Sein ältester Sohn Jan Rudolf war zweimal verheiratet und beide seine Ehefrauen hat aus dem Geschlecht Vratislav von Mitrovic gestammt. Jan Rudolf ein Familienfideicommis und die Herrschaft Dolní Lukavice vererbt. Pauls Sohns Ferdinand Mathias hat Katharine von Pfürdt verheiratet und er die Herrschaft Lesonice, Martinkov und Bitovanky vererbt. Pauls Sohns Frantz Nikolaus hat Eleonora Elisabeth von Trauttmansdorff verheiratet und er die Herrschaft Opálka vererbt. Morzins Familie hat mit vor allem mit böhmischen Familien die Ehebündnisse geschlossen.

VIII. Soupis pramenů a literatury

Soupis pramenů a literatury

a) Prameny nevydané

Národní archiv

Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 145, fol. J 25.

Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 305, fol. D2, zápis o koupi kuncberského panství Pavlem z Morzina od Jana Viktorina z Valdštejna roku 1650.

Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 316, fol. M26 - N4, zápis o koupi panství Dolní Lukavice Pavlem z Morzina od Karla Leopolda hraběte Caretto z Millesimo z 24. března 1667.

Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 399, fol. T28 – V2. zápis o koupi panství Čistá Pavlem z Morzina od od Jana Rudolfa Záruby z Hustířan 1688.

Národní archiv Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, sign. 671.

Národní archiv Praha, Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 771.

Státní oblastní archiv Zámorsk

Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 100, sign. D1, inv. č. 127, fol. 89-90, plukovníký patent 19. července 1631.

Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 100, sign. D1, inv. č. 127, fol. 91-94, plukovníký patent 1. listopadu 1631.

Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 100, sign. D1, inv. č. 127, fol. 108, patent generálské hodnosti polní strážmistr 19. října 1633.

Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 100, sign. D1, inv. č. 127, fol. 114 – 118, patent generálské hodnosti polní zbrojmistr 13. května 1636.

Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 100, sign. D1, inv. č. 127, fol. 118-119, děkovný dopis od Ferdinanda II. z 27. září 1634.

Státní oblastní archiv Zámorsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 100, sign. D1, inv. č.

127, fol. 128, udělení hodnosti saského maršálka.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol. 76-80, svatební smlouva Sylvie Kateřiny z Morzinu a Hynka Ignáce Jetřicha Vitanovského z Vlčkovic z 26. února 1666.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol 81 – 82, stvrzenka na zaplacení 15 000 zlatých z 21. července 1667.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 137, fol 83-84, stvrzenka na zaplacení 5 000 zlatých věna z 8. prosince 1669

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 102, sign. D3, inv. č. 138, smlouva o vstupu do kláštera Polyxeny Altany z 30. července 1662, smlouva o vstupu do kláštera Marie Sabiny z 29. června 1664, smlouva o vstupu do kláštera Alžběty Dominiky z 30. listopadu 1670.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 103, sign. D4, inv. č. 141, fol. 201. svatební smlouva Pavla z Morzinu a Marie Alžběty Hrzánové z Harasova z 26. října 1647.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 103, sign. D4, inv. č. 141, fol. 202. svatební smlouva Pavla z Morzinu a Anny Sidonie Zádubské ze Šontálu z 4. února 1679.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart 109, inv. č. 175. Udělení titulu vysoko a blahorodý Rudolfovi a Pavlovi z Morzinu z 16. února 1642.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart 109, inv. č. 173. Udělení titulu svobodných pánů Rudolfovi a Pavlovi z Morzinu z 10. května 1632.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart 109, inv. č. 172. Udělení hraběcího titulu Rudolfovi a Pavlovi z Morzinu z 18. srpna 1636.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 25-30, svatební smlouva Jana Rudolfa z Morzinu a Evy Konstancie Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 37-40, svatební smlouva Jana Rudolfa z Morzinu a Kateřiny Rosy Vratislavové z Mitrovic z 14. července 1701.

Státní oblastní archiv Zámrsk, rodinný archiv Černínů-Morzínů, kart. 123, sign. D24, inv. č. 231, fol. 13-24, opisy svatebních smluv Jana Rudolfa z Morzinu a Evy Konstancie

Vratislavové z Mitrovic z 25. února 1669, Jana Rudolfa z Morzinu a Kateřiny Rosy Vratislavové z Mitrovic z 14. července 1701 a Františka Mikuláše a Eleonory Alžběty z Trauttmansdorffu z 20. dubna 1675.

b) Prameny vydané

ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. 2002. *Berní rula sv. 24: Kraj Plzeňský (2. díl)*. Praha, 2002. ISBN 80-85475-88-X.

ČADKOVÁ, Iva – ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. 2003. *Berní rula sv. 25: Kraj Plzeňský (3. díl)*. Praha, 2003. ISBN 80-86712-04-4.

DOSKOČIL, Karel. 1953. *Berní rula 2: Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*. Praha, 1953.

CHALUPA, Aleš et al. 2001 *Berní rula 8-9: Kraj Boleslavský*. Praha, 2001. ISBN 80-85475-79-0.

JANÁČEK, Josef et al (ed.). 1977. *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia. tomus V. Der schwedische Krieg und Wallensteins Ende. Quellen zur Geschichte der Kriegsergebnisse der Jahre 1630 - 1635*. Praha, 1977.

JANÁČEK, Josef et al (ed.). 1978. *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia. tomus VI. Der grosse Kampf um die Vormacht in Europa, Die Rolle Schwedens und Frankreichs Quellen zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges 1635-1643*. Praha, 1978.

KRISTEN, Zdeněk – PEKAŘ. Josef, 1934. *Odhalení o Valdštejnově zradě a smrti. České znění relací Jaroslava Rašína a Octavia Piccolominiho*. Praha, 1934.

LÍVA, Václav et al (ed.). 1953. *Prameny k dějinám třicetileté války: Regesta fondu militare Archivu Ministerstva vnitra RČS v Praze díl IV. 1632-1635*. Praha, 1953.

LÍVA, Václav et al (ed.). 1954. *Prameny k dějinám třicetileté války: Regesta fondu militare Archivu Ministerstva vnitra RČS v Praze díl V. 1636-1639*. Praha, 1954.

LÍVA, Václav et al (ed.). 1955. *Prameny k dějinám třicetileté války: Regesta fondu militare Archivu Ministerstva vnitra RČS v Praze díl VII. 1643-1645*. Praha, 1955.

MATUŠÍKOVÁ, L. - KUKÁNOVÁ, Z. - ZAHRADNÍKOVÁ, M. 2000. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko 4. díl*. Praha, 2000. ISBN 80-85475-63-4.

PAZDEROVÁ, Alena. 1994. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Boleslavsko I. díl*.

Praha, 1994. ISBN 80-85475-14-6.

PEŠÁK, Václav. 1954. *Berní rula 13. Kraj Hradecký II.* Praha, 1954.

Soupis použité literatury

ANDĚL, Rudolf et al. 1984. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III: Severní Čechy.* Praha, 1984.

BROFT, Miroslav et al. 1986. *Vojenské dějiny Československa díl 2. (1526-1918).* Praha, 1986.

BARTOŠ, Miloslav. Historie města Vrchlabí XXII. In: *Vrchlabský Puls*, 4, 1993.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al. 1985. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 4 Západní Čechy.* Praha, 1985.

BÍLEK, Tomáš. 1883. *Dějiny Konfiskací v Čechách po r. 1618. 2. část.* Praha 1883.

BOUZA, E. et al. *Rodový archiv Morzinů Vrchlabí 1533-1943.* 1957.

BUBEN, Milan. 2003. *Encyklopedie heraldiky.* 4. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-7277-135-3.

BŮŽEK, Václav et al. 2002. *Věk urozených: Šlechta v českých zemích na prahu novověku.* Praha, 2002. ISBN 80-7185-417-4.

ENGERISSER, Peter. 2004. *Von Kronach nach Nördlingen: Der Dreißigjährige Krieg in Franken, Schwaben und der Oberpfalz 1631-1635.* Weißenstadt, 2004. ISBN 3-926621-32-X.

ENGLUND, Peter. 2000. *Nepokojná léta: Historie třicetileté války.* Praha, 2000. ISBN 80-7106-355-X.

FORBELSKÝ, Jaroslav. 2006. *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století: Osudy generála Baltasara Marradase.* Praha 2006. ISBN 80-7021-812-6.

HOFMANN, Gustav. 1967. *Železářství v Krkonoších a jejich podhůří za feudalismu.* In *Krkonoše Podkrkonoší*, 3, 1967, s. 60-71.

JANÁČEK, 1970. Josef. *Valdštejnova smrt.* Praha, 1970.

JANÁČEK, 1970. Josef. *Valdštejn a jeho doba.* 2. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-86328-17-1.

KAPSER, Cordula. 1997. *Die bayerische Kriegsorganisation in der zweiten Hälfte des Dreißigjährigen Krieges 1635-1648/49.* Münster, 1997. ISBN 3-402-05676-3.

KONÍČKOVÁ, Jana. 1984. *K vývoji techniky plátenické výroby v Podkrkonoší od 2. pol. 18. století do 70. let 19. století: Se zvláštním zřetelem k zachovaným technickým památkám.* Olomouc, 1984. Diplomová práce.

- LOKVENC, Theodor. 1978. *Toulky krkonošskou minulostí*. Hradec Králové, 1978.
- LOUDA, Jiří – ZÁZVORKOVÁ, Blanka. 2006. *Vrchlabí*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-757-2.
- MAŘA, Petr. 2004. *Svět české aristokracie 1500-1700*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-312-6.
- MYSLIVEČEK, Milan. 2006. *Velký erbovník svazek 2*. Plzeň, 2006. ISBN 80-7238-521-6.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 10, Gens-Hedwigia*. 1896a. Praha, 1896.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 11, Hédypathie-Hýždě*. 1896b. Praha, 1896.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 16, Líh-Media*. Praha, 1900.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 17, Median-Navarrete*. Praha, 1901.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 26, U-Vusí*. Praha, 1907.
- PEKAŘ, Josef. 1934. *Valdštejn 1630 – 1634: Dějiny valdštejnského spiknutí. 2. díl. 2. vydání*. Praha, 1934.
- SEDLÁČEK, August. 1997. *Českomoravská heraldika II. 2. vydání*. Praha, 1997. ISBN 80-7203-062-0.
- SEDLÁČEK, August. 1995. *Hrady, zámky a vrze království Českého V. - Podkrkonoší. 3. vydání*. Praha, 1995. ISBN 80-85794-50-0.
- SEDLÁČEK, August. 1996a. *Hrady, zámky a vrze království Českého VIII. - Rakovnicko a Slánsko. 3. vydání*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-014-0.
- SEDLÁČEK, August. 1996b. *Hrady, zámky a vrze království Českého IX. - Domažlicko a Klatovsko. 3. vydání*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-041-8.
- SEDLÁČEK, August. 1997. *Hrady, zámky a tvrze království Českého X. - Boleslavsko. 3. vydání*. Praha, 1997. ISBN 80-7203-060-4.
- SEDLÁČEK, August. 1998. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV. – Litoměřicko a Žatecko. 3. vydání*. Praha, 1998. ISBN 80-7203-094-9.
- SKŘIVÁNEK, Milan. Horní podnikání Morzinů ve Svatém Petru. In *Sborník prací východočeských archivů 2*, 1972, s. 33 – 104.
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. 3. díl. Bidschower Kreis*. Praha, 1835.
- STEJSKAL, Radim. Sňatky rodu (Clam-) Gallasů v 17. a 18. století na základě svatebních

smluv. Pardubice, 2003.

ŠIMEK, Tomáš et al. 1989. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI: Východní Čechy*. Praha, 1989.

URBAN, Jan. 1970. K historii dolování v Krkonoších. In *Krkonoše Podkrkonoší*, 5, 1970, s. 28-37.

VALENTA, Aleš, K finančním poměrům vrchlabských Morzinů v 18. století, in: *Východočeský sborník historický* 12, 2005, s. 129 – 140. ISBN 80-86046-77-X.

WURZBACH, Constant von. 1868. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, Th. 19. Moll-Mysliveccek. Wien, 1868.

ZEDLER, Johann Heinrich. *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste*. Halle a Leipzig, 1739, s. 1892-1894. [cit. 2007-11-16].

URL: <http://mdz10.bib-bvb.de/~zedler/zedler2007/blaettern/einzelseite.html?seitenzahl=994&bandnummer=19&dateiformat=1&supplement=0&view=100.htm>.